

Naléhavé úkoly československé psychologie

Ú v o d

Další rozvoj socialistického společenského zřízení je nemy-
slitelný bez plánovitého využívání poznatků nejen věd, které bez-
prostředně pomáhají při přetváření přírody ve prospěch člověka
a společnosti, ale také těch věd, které se zabývají společenským
děním a přímo člověkem. V současné době zvyšují význam těchto věd
stále složitější organizace a řízení společnosti, stoupající ná-
roky na lidského činitele a důraz kladený na kvalitativní aspekty
výrobního procesu. Svědčí o tom stále větší zájem společnosti
o využívání poznatků vědecké psychologie, které jsou nepostrada-
telným nástrojem poznání, řízení a plánovitého utváření lidského
chování a lidské praxe právě tím, že podstatně pomáhají při utvá-
ření osobnosti uvědomělého a činorodého příslušníka společnosti
osvobozené od třídních rozporů.

Současné zdůrazňování významu psychologie je výrazem defi-
nitivního překonání skepse vůči psychologii jako vědě a možnostem
využití psychologických poznatků v socialistické společenské pra-
xi. Pod vlivem této skepse, které převládala v minulém desetiletí,
byla zrušena některá psychologická pracoviště, byla omezena vy-
chova odborných psychologů, psychologie jako učební předmět zmizela
z učebních plánů všeobecně vzdělávacích škol, byla rušena pracovní
místa psychologů v různých oborech praxe.

K překonání skepse vůči psychologii přispěly kromě změn
v životě naší společnosti také úspěchy, kterých za poslední léta
dosáhli psychologové při vypracování systému obecné psychologie
z hlediska dialektického a historického materialismu. V tomto smě-
ru významně působil také rozvoj marxisticky chápaných speciálních
odvětví psychologie (pedagogická psychologie, psychologie práce,
zdravotnická psychologie) i vznik hraničních psychologických dis-
ciplin (neuropsychologie, patopsychologie, psycholingvistika, ma-
tematická psychologie aj.). Teoreticky zpracované a vědecky zobec-
něné poznatky psychologie o zákonitostech lidského subjektu před-

stavují v současné době významný příspěvek k celkovému vědeckému poznání člověka a jeho vztahů k přírodě a společnosti. Rozvoj vědy jako celku je proto dnes těžko představitelný bez současného rozvoje psychologického bádání. Tento vyvoj také ukázal, že k psychologii dnes už není možno přistupovat jako k relativně úzce vymezené vědní disciplíně, ale jako k systému psychologických věd základního, speciálního a aplikovaného charakteru.

Nejdůležitějším úsekem, na němž musí socialistická společnost prokázat svou převahu nad kapitalismem, je úroveň produktivity práce. Při využití poznatků přírodních a technických věd však růst produktivity práce závisí také na řadě dalších činitelů. Z nich přichází v úvahu především uplatnění a využití všech fyzických a psychických schopností každého jednotlivce. Na úkoly psychologie v tomto směru ukazují také materiály XII. sjezdu KSČ. Výsledky psychologických výzkumů v celém světě ukazují nebyvalé možnosti konstrukce strojů a přístrojů z hlediska optimálních možností člověka, zvyšování bezpečnosti jeho práce a vytváření stále humánnějších podmínek pracovního procesu. Řešení těchto a podobných otázek přináší společnosti často řadu výhod i ve formě finančních úspor.

Zvyšování produktivity práce je v současné době vázáno na mechanizaci a automatizaci výroby, která zákonitě povede k zániku některých povolání a k vzniku nových pracovních kvalifikací s odlišnými nároky na pracovní vlastnosti (schopnosti a dovednosti) lidí. Tyto nároky je nutno analyzovat z psychologického hlediska a podle výsledků analýzy je pak nutno upravit odbornou přípravu pracujících, která by zabezpečila rozvoj speciálních schopností, potřebných pro nový způsob práce. S tím souvisí také psychologická problematika plánovité přípravy mládeže na volbu povolání a rozmísťování pracovníků s přihlédnutím k jejich nadání a v souladu s rozvojem jejich schopností.

Produktivita práce však také závisí na vztazích lidí k pracovním úkolům a na aktivní účasti pracujících na hospodářském dění v nejširším smyslu slova. V této souvislosti vystupuje do popředí otázka přeměny práce na prvou potřebu člověka. Jednou z úloh psy-

chologie je proto také objasnění, za jakých podmínek se práce jako prostředek k udržení lidské existence stává potřebou, která podněcuje a reguluje lidské snažení. A protože potřeby jsou základem motivace lidského chování, stává se studium vzniku, rozvoje a přetváření materiálních a kulturních zájmů lidí jedním z důležitých požadavků socialistické společnosti vůči psychologii, bez něhož by nebylo možno sledit individuální osobní potřeby se zájmy společnosti. Svůj psychologický aspekt má také hmotná zainteresovanost na růstu výroby a produktivity práce, vypracování soustavy progresivních technických norem a premiových soustav.

Neméně významné úlohy vznikají před psychologií také na úseku péče o zdraví v socialistické společnosti. Na to upozornila už usnesení strany a vlády o zdravotnictví ze září 1963 a dubna 1964. Na nemocného člověka je nutno pohlížet jako na jednotu tělesného a duševního ve vztahu k životnímu prostředí. Současná moderní medicína je proto bez psychologie nepředstavitelná nejen v prevenci a osvětě, ale i v diagnostice, v terapii a výzkumu.

Se zdravotnickou péčí těsně souvisí oblast duševní hygieny, která v socialistické společnosti nabyla nového poslání. Z pouhé ochrany a prevence (při duševních poruchách) se mění v pomocníka při rozvoji nového člověka, při překonávání nevhodných životních návyků a při vytváření nového životního stylu.

Význam psychologie pro naši společnost spečívá

také v tom, že může podstatně přispět k řešení úkolu výchovy nového člověka. To zdůraznila také všechna usnesení ÚV KSČ o škole a práci s mládeží za poslední tři léta i dokument o pedagogice projednaný ideologickou komisí ÚV KSČ. Už z dosavadních výzkumů je zřejmé, že znalost zákonitostí procesu učení a znalost vývojových stadií psychiky jsou nutným předpokladem pro zvyšování efektivnosti vyučování. Poznatky srovnávací a vývojové psychologie, psychologie učení a pedagogické psychologie vůbec se osvědčují jako důležitý činitel při zdokonalování vyučovacího procesu zaváděním audiovizuálních pomůcek, programového vyučování, při vypracovávání psychologických kritérií diferenciacce žáků, při odstraňování příčin neprospěchu apod.

Ve výchově však nejde jen o získávání informací a o osvojování vědomostí a dovedností. Cílem výchovy je všestranně rozvinutá osobnost s novými charakterovými vlastnostmi. Vypěstování těchto vlastností předkládá znalost psychické podstaty vlastností a znalost zákonitostí jejich vytváření a přetváření. Stále více je také vyžadována pomoc pedagogické psychologie při studiu a nápravě poruch učení a chování, k nimž dochází ve výchově a vývoji mladé generace a jimž je možno čelit široce rozvinutou psychologicko-výchovnou poradenskou a osvětovou činností.

Vyznamnou úlohu má psychologie také při plnění úkolů v oblasti politickoideologické. Jsou to otázky vedení v souladu se skutečnými potřebami společnosti. Ty mají sice především politický charakter, mají však také důležitý psychologický aspekt. Jde tu o přiměřenou a účinnou motivaci společenské činnosti lidí, která tvoří předmět výzkumu sociální psychologie. Propracování její teorie a metod by mělo dosáhnout takové úrovně, aby se její poznatky staly důležitým nástrojem politické praxe, s níž by sociální psychologie měla být velmi těsně spjata. Nepřímo na tyto úkoly upozornil také referát soudruha Kouckého na zasedání ÚV KSČ o aktuálních otázkách ideologické práce strany v prosinci 1963.

Výčet úloh psychologie v současné společenské praxi nemůže být vyčerpávající. Současný systém psychologických věd obsahuje řadu speciálních a aplikovaných disciplín, jejichž okruh se neustále rozšiřuje, neboť kromě uvedených oblastí společenské praxe existuje ještě řada dalších oblastí, v nichž jde o lidskou činnost a tím i o psychologickou problematiku.

Jestliže ještě v r. 1957 to byli jen psychologové, kteří na své I. celostátní psychologické konferenci uváděli argumenty o praktickém a teoretickém významu psychologie a iniciativně vybízeli k využití výsledků několikileté výzkumné práce na různých úsecích společenské praxe, pak nyní je to už sama společnost, která se stále častěji a ve větším rozsahu obrací na psychology s naléhavými problémy a žádá je o pomoc. Řešení úkolů dalšího rozvoje socialistické společnosti, jež je nerozlučně spojeno s růstem uvědomělé a vysoce kvalifikované činnosti lidí, ukazuje, že psychologie patří

k těm vědám, o něž se strana musí zvlášť opírat ve své poznávací a řídicí práci. Proto je třeba provést podrobnější analýzy celého dosavadního stavu a možností, které má mít naše psychologie při plnění závažných společenských úkolů. Zároveň s tím je třeba řešit i otázku, zda a za jakých podmínek je naše psychologie schopna tyto úkoly plnit a jaké předpoklady je třeba vytvořit pro úspěšný rozvoj těch základních, speciálních a aplikovaných oblastí psychologie, které jsou z hlediska současných společenských potřeb nezbytné.

I. Celková charakteristika situace

V r. 1939 nepřesahoval u nás podle odhadu počet aktivních psychologů číslo 30. Dnes můžeme počítat asi s 300 aktivními psychology. Čs. psychologická společnost má dnes 330 členů. Asi 40 jejích členů jsou však pracovníci příbuzných oborů (lékařských a pedagogických věd). Kvantitativní růst počtu psychologů je důsledkem skutečnosti, že proti roku 1939 také několikanásobně vzrostl počet psychologických pracovišť.

V současné době existuje u nás 9 - 10 samostatných psychologických pracovišť: 1/ Ústav experimentální psychologie SAV v Bratislavě (14 psychologů); 2/ odd. pedagog. psychologie v Pedagogickém ústavu J.A.K. ČSAV v Praze (7 psychologů); 3/ Psychologický ústav KU v Praze (9 psychologů), 4/ Psycholog. ústav filosofické fakulty UKo v Bratislavě (6 psychologů), 5/ - 6/ Ústav detské psychologie a patopsychologie v Bratislavě (resortní ústav MŠK a SNR, 11 psychologů) a psychologická výchovná klinika v Košicích (4 psychologové). Tato pracoviště jsou zaměřena výhradně na výzkumnou práci. Dále jsou to: 7/ katedra psychologie filosof. fakulty UK v Praze (13 psychologů), 8/ katedra psychologie filosof. fakulty UJEP v Brně (7 psychologů); 9/ katedra psychologie filosofické fakulty UP v Olomouci (7 psychologů); 10/ katedra psychologie filosof. fakulty UKo v Bratislavě (8 psychologů). V současné době pracuje tedy na těchto největších psychologických pracovištích celkem 85 psychologů. Dále pracuje asi 50 psychologů (po 1 až po 3) na katedrách pedagogiky na pedagogických fakultách, na

filosof. fakultách a v resortních ústavech. Ve výzkumu i ve výuce pracuje tedy celkem asi 135 psychologů. Vyzkumných pracovníků je ovšem více, protože četní praktičtí psychologové pracují částečně také výzkumně.

V praxi působí asi 155 psychologů. Kvantitativní poměr mezi psychology praxe na jedné straně a výzkumnými a pedagogickými pracovníky na druhé straně je tedy zhruba 1 : 1.

Předválečný stav čs. psychologie lze hodnotit jako její počáteční vyvojové stadium. Odborné jednooborové studium psychologie neexistovalo. Válka znamenala šestileté úplné přerušování výzkumné práce v českých zemích. V letech 1948 - 1952 došlo ke zřízení samostatných kateder psychologie na filosofických fakultách a k zavedení jednooborového odborného studia psychologie. Současně však došlo ke zrušení Čs. ústavu práce v Praze a Oblastního ústavu práce v Bratislavě, které byly v té době největšími psychologickými pracovišti u nás. Současně s tím byla postupně rušena všechna psychologická pracoviště v závodech a podnicích. Na několik let bylo zastaveno vydávání psychologických časopisů, směrná čísla pro přijímání studentů na psychologii byla velmi nízká (v celostátním měřítku ročně 10 - 15). Po řadu let (až do r. 1957) nacházeli psychologové uplatnění jen jako vysokoškolští učitelé nebo ve zdravotnictví a v péči o defektivní mládež.

Jestliže v současné době můžeme počítat asi s 300 aktivními psychology, pak to je v našich poměrech velmi málo. Jeden psycholog připadá na 45 000 obyvatel. Nemáme k dispozici dostatek údajů, abychom tento poměr mohli srovnat se světovým průměrem. Můžeme srovnávat jen s dílčími údaji. V Polsku dnes pracuje asi 1800 psychologů (z toho 400 jen ve výrobě), v SSSR působí jen na vysokých školách a v ústavech asi 3000 psychologů, v Anglii pracuje asi 5000 psychologů ve výzkumu i v praxi, v USA přes 21 000 psychologů (1 psycholog asi na 9000 obyvatel, přičemž např. Western Electric zaměstnává jednoho psychologa či sociologa na 300 dělníků). Podle těchto dílčích údajů je tedy náš poměr - ve srovnání s jinými průmyslově vyspělými zeměmi - jeden z nejhorších.

Omezené možnosti rozvoje naší psychologie působily nezdravě i na kvalitu práce samotných psychologů. Několikaleté omezení kontaktů s cizinou (redukci studijních pobytů v cizině, omezením nákupu zahraniční literatury) vedlo k nedostatečné informovanosti o světové úrovni psychologie. Tak došlo k opoždění naší psychologie v řadě oblastí (aplikace teorie informace v psychologii, programování učiva, v rozvoji tzv. inženýrské psychologie a sociální psychologie; v rozvoji diagnostických metod). Plodné a nutné bylo rozpracování jejich teoretických základů na základě principů dialektického a historického materialismu. Tento proces byl podstatně urychlen tím, že jsme se mohli opřít o základní práce sovětských psychologů a o výsledky jejich diskusí. To je prozatím nejhodnotnější klad vývoje naší psychologie po r. 1945.

Dík generaci našich vedoucích psychologů získala mladá generace psychologů poměrně dobrý přehled o výzkumných metodách. V plánování experimentů a ve zpracování výsledků je proto možno konstatovat slušnou úroveň práce. Vážný nedostatek však vznikl tím, že nebyl rozvíjen společenskovoědní výzkum lidského subjektu. Tak vznikl určitý paradoxní stav. V marxistické psychologii byla důrazně podtržena společenská determinace lidské psychiky a osobnosti, její vlastní výzkumná práce se však omezovala převážně jen na experiment a na studium přírodovědných zákonitostí psychiky. Zanedbáním rozvoje sociální psychologie a psychologie osobnosti bylo zanedbáno také studium lidského subjektu v jeho závislosti na podmínkách společenského bytí. Tento velmi citelný nedostatek naší psychologie se už dnes projevuje při projednávání otázek řízení, organizace práce, rozmisťování kádrů, jednání s nimi. Nemáme téměř odborníky, kteří by mohli pomoci při řešení všech těchto otázek.

Nerovnoměrný vývoj naší psychologie vedl také k tomu, že se téměř nemohl rozvinout aplikovaný výzkum. Studie z aplikované psychologie (nejvíce ve zdravotnictví) vznikaly dosud z individuální iniciativy a zájmů. Teprve v posledních 2 - 3 letech nacházíme první pokusy o soustavnější výzkum ve zdravotnictví (týmová spolupráce lékařů a psychologů Výzkumného psychiatrického ústavu v Praze) a ve výrobním sektoru (Ústav hygieny a bezpečnosti práce, Výzkumný ústav železničního zdravotnictví, obojí v Praze). To však ke krytí společenské potřeby zdaleka nestačí.

Výzkumná práce naší současné psychologie má tedy prozatím vysokou převahu v základním výzkumu. Avšak ani zde není situace uspokojivá. Jednotlivé práce jsou ve vysoké míře závislé na osobních zájmech, a proto volba řešených problémů je do značné míry nahodilá. V současné době existuje asi 5 - 6 pracovišť, která se vyznačují soustavnou dlouhodobou prací v určité oblasti problémů (psychologie práce v psychologickém ústavu UK, psychologie učení a programování učiva v pedagogickém ústavu v Praze, vývoj psychiky u nemluvňat a batolat v psycholog. odd. Ústavu pro péči o matku a dítě v Praze, psychologie myšlení na katedře psychologie v Olomouci, psychologie vnímání v psycholog. ústavu SAV v Bratislavě, problematika poruch psychického vývoje v Ústavu detskej psychológie a patopsychológie v Bratislavě a regulace chování v psychologickém ústavu FF UKo v Bratislavě). Na těchto pracovištích je problematika řešena vždy větším nebo menším kolektivem psychologů, v některých případech i za spolupráce lékařů a pedagogů. Většinou však jsou i v základním výzkumu řešeny různé otázky jen jednotlivými pracovníky. Neexistuje pracoviště, na němž by více psychologů soustavně řešilo otázky osobnosti, vůle, základní otázky pedagogické psychologie. V naší výzkumné práci skoro zcela chybí původní studie o problematice citového života, problematice dospívající mládeže, stárnutí aj.

Také základní výzkum má tedy značné mezery a do značné míry trpí nesoustavností. Tento stav se odráží také v koncepci a struktuře státního výzkumného plánu (úkoly 3002, 3003, 3004, 3005), který musel být sestaven především v závislosti na stavu výzkumné práce na tom či onom pracovišti. Vypracovat koncepci a strukturu státního výzkumného plánu podle logiky psychologických věd a potřeb jejich rozvoje však bude možno teprve tehdy, až bude k dispozici dostatek nových psychologů, kteří budou schopni začít práci na řešení těch problémů, jimž dosud nebylo věnováno dostatek pozornosti právě pro nedostatek pracovníků.

Při celkové charakteristice současného stavu naší psychologie je nutno ještě upozornit na některé další průvodní jevy, které nutně vyžadují urychlené řešení.

Dosavadní psychologická pracoviště byla budována především z iniciativy pracovníků jednotlivých vysokých škol. Celostátní zřetel pro vybudování sítě pracovišť byl uplatněn teprve v průběhu posledních dvou let v návrhu sítě projednaném a schváleném vědeckým kolegiem ČSAV pro pedagogiku a psychologii (vypracoval jej prof. J. Doležal). Tento návrh však dosud nebyl realizován. Jeho realizace je však nezbytná, aby každé pracoviště mělo jasnou a dlouhodobou perspektivu své výzkumné práce. Návrh počítá se zřízením psychologického ústavu ČSAV, který by soustředil pracovníky zaměřené na výzkum základních otázek obecné a sociální psychologie.

Mezi výzkumem a praktickými potřebami společnosti je dosud velmi nahodilé spojení. To má negativní důsledky jak pro praxi, tak i pro teorii. Výzkum není dostatečně podněcován potřebami a požadavky praxe, hospodářští a političtí pracovníci z praxe nenacházejí opory a pomoci ve výzkumu. Je tomu tak proto, že v praxi je stále příliš málo psychologů a rozmisťování absolventů psychologie do praxe je stále značně nahodilé.

Ve výzkumu i v praxi je zaměstnáno málo pomocného personálu. Jedna osoba pomocného a technického personálu v psychologii připadá asi na 4 - 5 vědeckých pracovníků, zatímco by tomu mělo být naopak. To platí pouze pro výzkum, protože psychologové v praxi (ve zdravotnictví, v průmyslu) nemají k dispozici zpravidla žádný pomocný personál.

To znamená, že práce psychologů ve výzkumu i v praxi má mnohem menší výsledky, než by ve skutečnosti mohla mít, protože psycholog musí vykonávat sám řadu prací (přípravných, při zpracování výsledků), které by stačily vykonávat zapracované osoby se středoškolským vzděláním. Za těchto okolností je práce psychologů nutně málo produktivní.

Nepříznivě působí nízká informovanost širších řad psychologů o nových psychologických pracích. Cizojazyčnou literaturu lze získat velmi těžce, protože některé knihy nebo časopisy existují u nás jen v 1, 2 nebo 3 exemplářích a některé knihy nebo časopisy je možno si opatřit pouze pomocí mezinárodní výpůjční služby. Na výzkumných pracovištích se proto literární informace získávají fotografováním vypůjčených knih a časopisů, tedy způsobem velmi nákladným. Informace jsou získávány opožděně a ještě neúplně.

Neodstátek informací by bylo možno snížit pohotovým překládáním důležitých zahraničních prací. To však naráží na neochotu nakladatelství k vydávání překladů cizích psychologických prací vůbec. V pražském SPN za několik posledních let nevyšel překlad ani jedné monografické nebo syntetické práce ze západní psychologie. Jen nakladatelství SAV v Bratislavě vydalo v roce 1959 překlad příručky Woodwortha a Schlossberga. O mnoho lepší však není ani praxe ve vydávání překladů sovětských prací. Naše vydavatelská praxe v tomto směru nesnese srovnání např. s praxí v SSSR nebo v Polsku či Maďarsku.

S tím zřejmě souvisí omezení ve vydávání také domácích (českých a slovenských) monografických prací z psychologie. Pražské SPN i jiná nakladatelství jsou ochotna vydat především práce populární a učebnicové, zatímco k novinkám vědecké práce se stavějí odmítavě. O něco lepší je opět situace na Slovensku, kde za poslední léta vyšlo několik původních slovenských prací, především syntetické povahy.

Samostatnou kapitolu by tvořila nepochopitelná nakladatelská praxe, pokud jde o vydavatelské lhůty. Podle přímých informací z SPN minimální lhůta pro vydávání knihy je dva roky od dodání rukopisu do nakladatelství. Zpravidla je to však déle. Touto praxí trpí také vydávání časopisů, které tím přestaly být fórem, na němž by bylo možno vyjádřit se k aktuálním problémům oboru.

Skeptický postoj k psychologii ovlivnil velmi nepříznivě také výuku psychologie na vysokých školách. Bylo sice zavedeno jednooborové odborné studium psychologie, ale jak bylo již uvedeno, byla směrná čísla pro toto studium velmi nízká. V sou-

vislosti s tím byly také katedry psychologie vybavovány velmi pomalu a nedostatečně jak po stránce technické, tak i personální. Oficiálně není dosud zavedeno postgraduální studium psychologů. Nedostatečné vybavení kateder psychologie a nízká produkce nových mladých psychologů je nejkritičtější momentem celého současného stavu naší psychologie. Jeho překonání závisí především na zlepšení technického a personálního stavu kateder, na nichž spočívá hlavní tíha veškeré výuky psychologie.

Takové jsou zhruba skutečnosti, které dosud brzdí nezbytný rozvoj naší psychologie jako celku a její účinnou pomoc praxi. Přitom je nutno zdůraznit, že dostatečné uplatnění psychologie na různých úsecích praxe není jen otázkou humánního přístupu k člověku, k podmínkám lidské práce. Uplatnění psychologie v praxi je stejnou měrou i záležitostí ekonomickou: psychologie může a musí svým dílem pomáhat při zvyšování produktivity. Ekonomická a etická stránka procesu zde tvoří nedílnou jednotu: řízení pracovního procesu při respektování jeho psychologických zákonitostí znamená pomoc při zvyšování produktivity i humánnější přístup k pracujícímu člověku.

Rychle se zvyšující zájem o psychology na jedné straně a velký nedostatek psychologů na straně druhé hrozí tím, že práce psychologů v případě akutní potřeby bude suplována nedostatečně kvalifikovanými pracovníky. Náznaky takové tendence se projevují už dnes. Neblahé důsledky a škody, které by byly způsobeny takovou praxí, lze těžko odhadnout. Psychologie je obsáhlým a náročným vědním oborem a práci psychologa není možno nahrazovat nedostatečně kvalifikovanými pracovníky, tak jako např. práci lékaře nemůže nahradit laik nebo zdravotní sestra.

Současná psychologie je dnes už poměrně bohatým systémem různých oborů a specializací. Charakteristiku jejího celkového stavu je proto nutno doplnit podrobnější charakteristikou aspoň hlavních jejích oborů.

II. Situace a perspektivy teoretických disciplín

První poválečná léta naší psychologie lze charakterizovat jako období konfrontace dosavadních hledisek se sovětským pojetím předmětu psychologie. Tento proces byl dovršen v padesátých letech tím, že byla v podstatě převzata sovětská koncepce lidské psychiky a systému psychologických poznatků. V následujících letech prošla pak naše psychologie také silným vlivem sovětských diskusí o Pavlovově vědeckém odkazu.

Oproštění od dogmatického výkladu Pavlovova učení a postupné poznávání nejzávažnějších prací západoevropské a americké psychologie se pak v naší psychologii projevil jako období zvýšeného kriticizmu a mnohem hlubší konfrontace různých hledisek. V souvislosti s budováním a rozvojem nových pracovišť opouští se od všeobecných diskusí. Psychologové buď jako jednotlivci nebo v menších kolektivech rozvíjejí výzkumnou práci na řešení některých speciálních problémů.

Nejobecnějším oborem všech psychologických věd je obecná psychologie. Úroveň práce v teoretických oborech psychologie ovlivňuje úroveň a výsledky práce dalších speciálních i všech aplikačních oborů, které na ni mají zase zpětný vliv. Obecná psychologie jako základní psychologická věda spojuje prote vlastní výzkumnou práci se zobecněním a syntézou výsledků, k nimž docházejí mnohé speciální obory. Úroveň obecné psychologie je proto současně obecným ukazatelem práce všech psychologických věd.

Obecná psychologie se nyní člení na psychologii duševních procesů a psychologii osobnosti.

Současný vývojový stupeň obecné psychologie se vyznačuje tím, že obecně psychologické poznatky jsou do značné míry získávány syntézou poznatků z několika různých věd. Obecná psychologie se dnes nemůže rozvíjet bez spojení s biologií, neurofyziologií, sociologií, filosofií. Speciální úlohu sehrávají psychologie vývojová (ontogeneza), srovnávací (fylogeneza psychiky) a psychopatologie, které se bezprostředně podílejí na rozvoji obecně psychických poznatků. V současné době k tomu přistupuje ještě hledisko kybernetiky a teorie informace. Bez

jejich účasti nelze dnes seriózně uvažovat • dalším rozvoji psychologických věd vůbec.

To znamená, že seriózní psychologický výzkum by dnes měl být výzkumem komplexním. Idea komplexnosti se však právě v obecně psychologickém výzkumu prosazuje velmi těžce, a to proto, že k tomu nejsou dány objektivní možnosti. Zde by byla třeba ve větší šíři uplatnit některé myšlenky z usnesení předsednictva ÚV KSČ z prosince 1964 o společenských vědách. Budování ústavů a laboratoří podle vědeckých specializací by nemělo být překážkou pro vytváření pracovních kolektivů, v nichž by se odborníci různých vědeckých specializací spojovali k společnému řešení určité problematiky. Pokusy o vytváření komplexních pracovních týmů jsou u nás prozatím velmi skromné a nesmělé. První kroky v tomto směru, pokud jde • obecnou psychologií, lze konstatovat v Psychologickém ústavu ÚK v Praze a v Ústavu experiment. psychologie SAV v Bratislavě.

Koordinace v oblasti teoretických disciplín psychologických trpí tím, že nebyl dosud zřízen Psychologický ústav ČSAV, který by měl být hlavní základnou výzkumu psychologie osobnosti, sociální determinace lidského chování a duševních procesů (učení, motivace aj.)

Úroveň jednotlivých výzkumných prací je ve velké většině dobrá. Vzhledem k nedostatku pracovníků však celá práce postupuje velmi pomalu a jak bylo uvedeno výše, značná část problémů zůstává neřešena. Mezinárodní publicita (otištění prací ve světových jazycích a účast na zahraničních konferencích) je však velmi malá, takže některé dobré příspěvky čs. psychologické vědy zůstávají málo známy. Ani vědecký styk se zeměmi socialistického tábora nedostačuje.

1. Psychologie duševních procesů

Předmětem experimentálních výzkumů u nás jsou hlavně problémy vnímání (Psychologický ústav SAV, Bratislava), problémy regulace chování (Psychologický ústav FF UK, Bratislava), problematika učení (oddělení pedagog. psychologie ČSAV, Praha),

problémy myšlení (katedra psychologie FF UP, Olomouc), psychologie činnosti (Psychologický ústav UK, Praha). Některá ze jmenovaných pracovišť se soustřeďují na své téma již delší dobu (Vnímání - Ústav experimentální psychologie SAV, myšlení - speciálně zobecňování a vytváření pojmů - katedra psychologie Olomouc), ale nejsou ještě dostatečně vybudována, zejména pokud jde o katedru psychologie v Olomouci. V menším rozsahu (práce jednotlivců) jsou pak řešeny ještě problémy volního aktu a psychických stavů.

V dosavadním výzkumu chybí řada důležitých článků. Nodostatek pracovníků způsobuje, že se prozatím velmi pomalu a těžce rozvíjí řešení základních otázek obecné psychologické teorie, problémů pozornosti, paměti, motivace, citových stavů a procesů.

Psychologie učení je již delší dobu rozvíjena v psychologickém oddělení PÚ JAK ČSAV v Praze. Vzhledem k tomu, že jde o součást ústavu pedagogického, není tu zajištěn další rozvoj teoretického výzkumu učení v obecně psychologickém smyslu. Proto je třeba přenést tento výzkum do navrhovaného Psychologického ústavu ČSAV.

Psychologie učení je zaměřena na studium dynamiky psychické činnosti v souvislosti s problémy psychické regulace, autoregulace a samoorganizace. Tím je dán i vztah k problematice psychických informačních procesů a k modelování psychických procesů.

Pro současnou experimentální psychologii je charakteristické spojování analýzy tvořivé činnosti a heuristiky s procesy učení. Specifickými aspekty tvůrčí činnosti se zabývá psychologie umění. Při studiu této problematiky je nutno objasnit řadu základních metodologických otázek souvisejících s vypracováním obecné teorie tvořivé činnosti, jež by osvětlovala podmínky produktivní činnosti lidí.

2. Psychologie osobnosti

Pro psychologii osobnosti neexistuje vybavené pracoviště. Na katedře psychologie filosofické fakulty UK v Praze byly dosud řešeny jen teoretické problémy. Počet pracovníků, kteří

se tomuto oboru věnují jako hlavnímu, je velmi malý. Četné jednotlivé práce byly zčásti shrnuty na 2. sjezdu Čs. psychologické společnosti.

Psychologie osobnosti se člení z různých hledisek. Především na studium struktury, dynamiky a vývoje osobnosti. Ze druhé na biologickou a sociální psychologii osobnosti. Zvláštní oblast tvoří psychopatologie osobnosti. Z těchto oborů, které je třeba pěstovat všechny, mohou být u nás zkoumány některé otázky podrobněji. Tak vývoj osobnosti bude součástí dlouhodobých plánů psychologie ontogenetické, kde se řeší problémy regulace v průběhu celého života, koná se longitudinální výzkum a pro účely klinické a poradenské se pracuje na stanovení vývojových norem. Otázky utváření osobnosti se řeší v rámci psychologie pedagogické, kde bude třeba koordinace s výzkumem pedagogickým. Ze studia struktury osobnosti, které vyžaduje velmi rozsáhlé výzkumy, je třeba vypracovat celkové teoretické pojetí, které by bylo doplňováno jednotlivými výzkumy zvláště v souvislosti s psychodiagnostikou. Dynamika osobnosti se týká zejména psychoterapie, náročných situací a nejroznějších situací sociálních. Její rozvíjení vyžaduje prodiskutování a prohloubení teoretických koncepcí. Experimentální výzkum musí být prováděn na různých pracovištích. Biologická psychologie osobnosti je důležitá pro praxi zdravotní, tělesné kultury, pedagogickou i pracovní a měla by být pěstována zejména v souvislosti s psychologiem těchto činností.

Sociální psychologie osobnosti lze jen uměle vyčlenit z psychologie osobnosti vůbec. Je třeba zajistit i v základním výzkumu úzkou koordinaci psychologie osobnosti a psychologie sociální.

Vcelku se jeví potřeba pracoviště, které by bylo zaměřeno především na vypracování obecných koncepcí psychologie osobnosti ve spojení s psychologiem sociální - a vedle toho je nutno věnovat se konkrétnějším tématům psychologie osobnosti v rámci psychologie vývojové, pedagogické, zdravotnické, tělovýchovné, pracovní aj.

3. Sociální psychologie

Sociální psychologie se u nás začíná rozvíjet na rozdíl od jiných disciplín zcela nově. Dobrým východiskem k tomuto rozvoji bylo domyšlení teoretických a metodických důsledků marxistického pojetí společenské povahy lidské psychiky, vedoucí k požadavku speciálních sociálně psychologických výzkumů. Došlo k němu po období ujasňování vztahů psychologie k fyziologii vyšší nervové činnosti. Na základě poučení z některých dřívějších tendencí k fyziologizující likvidaci svébytné psychologické problematiky vyhnuli se tentokrát naši psychologové druhé krajnosti - jednostranné sociologizaci.

Mohutným stimulem dalšího rozvoje této oblasti je to, co současná etapa i perspektivy vývoje naší společnosti, praxe výchovná, výrobní, zdravotnická, úkoly na úseku řízení, osvěty, služeb aj. sociálně psychologické poznatky velmi náležitě vyžadují. Psychologové pracující u nás na sociálně psychologických problémech si dnes nemohou stěžovat na nedostatek společenské objednávky. Jejich počet i vybavenost jsou však zatím nedostatečné. Projevují se důsledky toho, že po dlouhé období byla u nás práce v této oblasti považována za ideologicky nežádoucí, zatímco v řadě kapitalistických zemí byla věnována sociálně psychologickému výzkumu značná pozornost a bylo dosaženo některých prakticky významných úspěchů.

Sociální psychologie dnes zahrnuje široký okruh problémů o společenské povahy psychických procesů a vlastností člověka přes psychologické problémy vzájemné interakce a komunikace mezi lidmi až po psychologickou stránku vztahů lidí k malým i velkým společenským skupinám, třídám, institucím a údilostem. Vyplývá z objektivní povahy psychologických zákonitostí, že psychologie, včetně sociální, tvoří jednotnou vědní soustavu. Sociální psychologie v této soustavě představuje hraniční disciplínu, která těsně souvisí s jinými vědami o člověku, zejména kulturní antropologií a vědami o společnosti, zejména sociologií.

Vytvoření teoretické koncepce marxistické sociální psychologie je teprve před námi. Protože jde o nově rozvíjenou disciplínu, je práce na teoretické koncepci prvořadým úkolem. Význam tohoto úkolu vyplývá i z toho, že bohatý faktický a metodický materiál z řad sociálně psychologických výzkumů byl získán v odlišných společenských podmínkách a v rámci koncepcí, které i v objektivisticky orientovaných pracích nabývají často vyhraněné buržoazně třídní podoby. Nežde tedy jít o jednoduché "doplňování" dosavadní materialistické psycho-

logie koncepcemi, které se převezmou jednoduše odjinud.

Tuto okolnost je třeba mít na zřeteli při hledání organizačních forem, které by relativně nejlepě umožnily řešit tyto úkoly. Z možných forem organizačního zabezpečení se proto jeví jako nejúčelnější spojení základních teoretických otázek obecné a sociální psychologie v rámci jednoho pracoviště. Sociálně psychologický výzkum by se tu soustředil na dva problémové okruhy spjaté se společenským začleněním a společenskou aktivitou člověka, které mají klíčový význam pro rozpracování celkové koncepce marxistické sociální psychologie. Na těchto okruzích začali již v rámci státního plánu výzkumu pracovat psychologové přičlenění zatím k PÚ JAK ČSAV. Posílení počtu těchto pracovníků a vytvoření pracovní skupiny pro sociální psychologii by mělo být jedním z úkolů budování nového psychologického pracoviště v ČSAV. Prvním problémovým okruhem sociální psychologie je psychologická analýza základních forem styku při společné činnosti. Druhý okruh tvoří motivační vazby mezi individuálními a společnými potřebami a zájmy. Byl by sledován zřetel optimalizace forem styku i motivačních vazeb z hlediska dalšího rozvoje společenských vztahů u nás a uplatněn zároveň zřetel výchovný.

Z hlediska narůstajících potřeb praxe i potřeb rozvoje sociální psychologie jako vědy lze vydělit řadu dalších dílčích výzkumných témat. Jejich výzkum by bylo možno bez větších obtíží zařadit, event. výrazněji vyčlenit v plánech dosavadních kateder a vědeckovýzkumných ústavů, a to specializací těchto pracovišť, rozšířením počtu vědeckých pracovníků, event. zřízením příslušných oddělení. Jde zejména o tyto problémové okruhy (výčet si neklade nárok na úplnost):

1. Procesy vrůstání dítěte do společnosti;
2. Společenské začleňování dospívající mládeže;
3. Vztahy mezi lidmi při práci;
4. Vztahy mezi lidmi v mimopracovních skupinách, organizacích a institucích;
5. Sociálně psychologické problémy politickovýchovné práce.

Pro rozvinutí práce na uvedených úkolech existují již předpoklady na těchto pracovištích: Ústav psychologie a patopsychologie dítěte Bratislava, katedra psychologie UK Praha, katedra psychologie UJEP Brno, katedra psychologie a sociologie VŠE Praha, katedra psychologie FON UK Praha, Psychologický ústav UK Praha.

Nedostatek kvalifikovaných sociálních psychologů bude nutno řešit kromě zvýšených počtů vysokoškolských studentů, zaměřených tímto směrem, speciálním doškolováním absolventů dosavadního studia psycholo-

gie. V r.1970 by měl počet kvalifikovaných sociálních psychologů na vědeckovýzkumných pracovištích a na katedrách vzrůst nejméně na 40. V praxi by mělo k roku 1970 pracovat alespoň 50 kvalifikovaných sociálních psychologů. Doškolením v sociální psychologii by do té doby měli projít i ostatní psychologové.

4. Ontogenetická psychologie

Výzkum psychiky dítěte a mládeže má u nás více než 80letou tradici. V posledním desetiletí začíná i výzkum stárnutí. Ontogenetická psychologie (vývojová psychologie) je předmětem výuky nejen pro budoucí psychology, ale i ve studiu učitelů všech oborů. Psychologie individuálního vývoje člověka je nezbytná nejen k propracování vývojového pojetí psychologie člověka vůbec, jako výchozísko pro pedagogickou psychologii v teorii a podle věkových stupňů pro vzdělání těch pracovníků, kteří se zabývají lidmi, zejména zdravotníků, učitelů a pedagogických poradců.

Široké praktické uplatnění vývojové psychologie je u nás jen v malé míře opřeno o vlastní výzkumy.

Ontogenetický výzkum byl u nás teprve v roce 1964 soustředěn na pracoviště, kde je úkolem hlavním. Psychologický ústav filosofické fakulty Komenského university má jako výzkumné téma psychologii celoživotního průběhu chování. Zkoumá teoretické a metodické otázky ontogeneze zejména v raných fázích života a regulace v celoživotním průběhu, nyní konkrétně ve vztahu k práci a povolání.

Výzkumný ústav detskej psychológie a patopsychológie má oddělení vývojové antropologie, neurofyziologie a psychologie, které má zkoumat vývoj dítěte z hlediska biologické a sociální determinace. Nyní se pracuje na tématu "Analýza struktury psychických funkcí u normálních a výjimečně nadaných dětí", perspektivně má být hlavní úlohou výzkum vzájemných vztahů zrání a učení.

Jako součást Pedagogického ústavu J.Á.K. existuje nyní v Brně pracoviště se 4 pracovníky; jeho úkolem je longitudinální výzkum dítěte.

Na psychologické výchovné klinice v Bratislavě se věnuje pozornost stanovení vývojových norem pro jednotlivé duševní funkce zvláště se zřetelem na diagnostiku, což je úkol zvláště důležitý pro všechnu psychologickou praxi zabývající se dětmi. Využití psychologie v praxi si vynucuje vývojové studie potřebné k práci poradenské a klinické.

5. Srovnávací psychologie a fyziologická psychologie

Srovnávací a fyziologická psychologie jsou nezbytnou součástí teoretické psychologie a jsou zvláště důležité pro uplatňování dialektického a materialistického stanoviska v psychologii.

Pěstování těchto oborů bylo u nás dříve téměř úplně zahrnováno do oboru fyziologie vyšší nervové činnosti. Iodnes se na některých fyziologických pracovištích řeší jednotlivé problémy psychologického dosahu, ale spíše jako úkoly vedlejší a s velmi malým počtem pracovníků. Pro srovnávací a fyziologickou psychologii je třeba pracovníků psychologicky zaměřených, i když jejich činnost vyžaduje spolupráci se zoology a fyziology. Ve srovnání s jinými zeměmi jsou jmenované obory u nás zastoupeny velmi slabě, což se nepříznivě odráží v rozvoji teorie i ve výchově a doškolování psychologů. Pro tyto dva obory se buduje jen jedna laboratoř v rámci psychologického pracoviště, a to na katedře psychologie filosofické fakulty Komenského university v Bratislavě, založené r.1963. Částečně se rozvíjí práce na tomto úseku také ve Výzkumném ústavu psychiatrickém v Praze.

Také na některých katedrách psychologie je však třeba vybudovat malé laboratoře srovnávací a fyziologické psychologie sloužící pedagogickým účelům. Výzkumy srovnávací a fyziologické psychologie jsou nutnou součástí některých výzkumů s jiným celkovým zaměřením (ps. učení aj.) a je třeba zahrnout je do plánu, zabezpečit materiálně a vybavit 1 - 2 odborníky biologickými, jmenovitě fyziology.

III. Situace a perspektivy speciálních a aplikovaných disciplín

1. Pedagogická psychologie a uplatnění psychologie na úseku výchovy

Výchova (v nejšířším smyslu slova) má být utvářením všestranně rozvinuté osobnosti iniciativního budovatele nové společnosti. Zvýšení efektivity a kvality výchovné práce závisí nesporně na tom, do jaké míry se výchovu podaří postavit na vědecký základ. Tento hlavní zřetel by měl být uplatněn také v psychologické teorii a v jejím uplatňování ve výchovné praxi.

Vztahy mezi pedagogikou a psychologií prošly složitým vývojem. V minulosti byl zpravidla neúměrně zdůrazňován psychologický aspekt výchovného procesu. Důsledkem pak byl psychologismus ve výchově, společenská podstata výchovy a její závislost na ideologické nadstavbě byly podceňovány nebo přehlíženy. V marxistické pedagogice došlo proto v třicátých letech k výraznému obrátu. V usneseních ÚV VKS(b) z let 1935 a 1936 byl položen důraz především na společenskou povahu výchovy a pedagogiky. To bylo nutné a správné. Odmítání psychologismu v pedagogice však v dalších letech v období dogmatismu zaběhlo do druhého extrému. Docházelo skoro k odmítání psychologie v pedagogice a k celkovému podceňování psychologie.

Několikaleté odtržení pedagogiky od psychologie mělo dva neblahé důsledky. Pedagogická teorie byla oslabena na jednom z nejcitlivějších míst, takže sami pedagogové (na pedagogické konferenci v Praze roku 1956) byli nuceni konstatovat, že pěstují pedagogiku bez dítěte.

Podceňování psychologické stránky výchovy však dále způsobilo, že také v psychologii došlo k podstatnému omezení práce na pedagogicko-psychologických problémech. Jediný úsek, kde si praxe vynutila rozvíjení práce, je psychologické výchovné poradenství (Bratislava, Brno a po nich další místa).

Výsledkem vývoje pak je také současný stav. V resortním ústavu MŠK (Výzkumný ústav pedagogický) jsou v Praze jen 4 psychologové, v Bratislavě 6 (tedy na 220 ostatních pracovníků ústavů celkem 10, tj. 4,5 % psychologů).

Soustavný pedagogickopsychologický výzkum je však rozvinut pouze na jednom úseku. Je to studium poruch chování školní mládeže a jejich náprava. Jen na tomto úseku pracuje výzkumně buď zcela nebo částečně asi 25 psychologů (tj. 16 - 17 % psychologickovýzkumných pracovníků).

Z ostatních pracovišť má dnes jednoznačně pedagogickopsychologické zaměření především odd. pedagogické psychologie Pedagogického ústavu Jana Ámose Komenského ČSAV (7 odborných pracovníků) zaměřené především na problematiku obecné teorie učení a na programování učiva, kabinet psychologie na pedagogické fakultě KU (5 pracovníků), zaměřený na studium specifických psychologických aspektů učení a studujících při zaměstnání. Dále jsou to psychologové v pedagogických ústavech MŠK (9), z nichž intenzivní práci rozvíjejí především psychologové v Bratislavě. V současné době přechází také katedra psychologie UP (kabinet pedagog. psychologie UP) v Olomouci od obecně psychologického výzkumu na výzkum pedagogickopsychologický (3 pracovníci), zaměřený na problematiku uosvojování pojmů a jejich systémů. Na těchto pracovištích pracuje tedy asi 19 - 20 psychologů jen nebo převážně na pedagogickopsychologické problematice.

Skoro 33 % všech výzkumných pracovníků v oblasti psychologie pracuje tedy buď zcela nebo převážně v oblasti pedagogické psychologie. Tento poměr je však jenom zdánlivě uspokojivý. Je to několik nezdravých momentů, které ohrožují správný poměr mezi společenskými potřebami a dalším rozvojem psychologických věd.

Ze 45 pedagogickopsychologických pracovníků jich 25, tj. 56 %, pracuje v oblasti psychologického výchovného poradenství. To znamená, že převážná část práce je soustředěna na studium a nápravu poruch chování. Procento psychologů na tomto úseku je ještě větší, protože je sem nutno zahrnout ještě určitou část psychologů z praxe, zejména zdravotnické. Jde tu tedy o značný nepoměr mezi nápravou poruch a jejich prevencí. Náprava poruch je přirozeně nejaktuálnější společenským požadavkem jako léčení každé nemoci. Potřeba psychologů zde proto vystupuje nejvýrazněji, a proto si také praxe vynutila jejich soustavnou práci na tomto úseku. Ani ze tohoto stavu však společenská potřeba zdaleka není uspokojena. Požadavky na nápravnou péči

by se však nemusely tak stupňovat, kdyby v celé výchovné práci byly dostatečně respektovány psychologické zákonitosti.

Oblast pedagogické psychologie obsahuje 5 hlavních problémových okruhů: 1. problematika všestranného rozvoje osobnosti, 2. vývojové zákonitosti české a slovenské mládeže, 3. psychologická problematika vyučování a učení, 4. studium a náprava poruch chování, 5. studium defektivní a deficitní mládeže. Prvním třem okruhům (ne rozdíl od studia poruch) je tedy věnováno příliš málo pozornosti. Výzkum všestranného rozvoje osobnosti je teprve v samých začátcích. Práce z vývojové psychologie jsou vesměs fragmentární a nárokové. Relativně nejsoustavněji se rozvíjí práce v oblasti psychodidaktické (teorie učení, programování učiva, osvojování pojmů a logických operací). Ani zde však ještě nejsou výsledky takové, aby mohly okamžitě ovlivnit praxi.

Bibliografie publikovaných prací svědčí o tom, že výzkumná práce psychologů i na tomto úseku je intenzivní. Získané výsledky jsou však převážně jen fragmentární. Výzkumu zde chybí pevnější orientace, soustavnost a širší záběr. Je tomu tak proto, že jde o dílčí práci jednotlivců bez spolupráce v širším týmu. Přestože tedy je výzkumná práce intenzivní, výsledky trpí nedostatkem prací syntetických. Je tomu tak jednak proto, že dílčí studie dosud syntézu neumožňují, a jednak proto, že syntetické práce nejsou dostatečně oceňovány.

Výzkumné práci zde dále chybí těsnější spolupráce s pedagogy. Ta existuje pouze ve výzkumu programování učiva. Jinak jde o práci jednotlivců bez kontaktu s pedagogickou teorií a praxí. Jen ve studiu poruch se v Bratislavě a částečně i v Košicích rozvinul skutečně komplexní výzkum problémů (spolupráce psychologů, lékařů, pedagogů, sociologů). Jinak o komplexním výzkumu v pedagogické psychologii prozatím nelze hovořit.

Několikleté vzájemné odtržení pedagogiky a psychologie se také neblaze odráží v koncepci a organizaci učitelského vzdělání. V rámci pětiletého studia na učitelských fakultách universit bylo psychologie redukováno na jednu dvouhodinovou přednášku i s cvičením.

To je polovina toho, co bylo dříve na pedagogických školách a dnes na pedagogických fakultách. Hlavní nedostatek je však v tom, že celá výuka pedagogiky je velmi málo fundována psychologicky, a tak ani to psychologické minimum, kterého se studentům dostane, nezapadne do učitelského vzdělání jako jeho organická součást.

V poslední době bylo psychologie aspoň 1 hodinu týdně zavedeno na průmyslových a ekonomických školách. Pro toto vyučování není však kvalifikovaných učitelů. Učí se jí tedy neodborně. To může mít velmi neblahé následky (zjednodušování) a povrchnost v pohledu na psychologickou problematiku nebo diskreditování a odrazení od psychologie.

Na všeobecně vzdělávací škole se v posledních letech vytvořila nezdravá situace. Vyloučením logiky a psychologie z učebního plánu došlo k tomu, že žáci si osvojí řadu vědomostí z různých oborů, mezitím i řadu vědomostí o lidském těle, ale o psychice člověka se na škole neovědí nic. Proto bude nutné zavést znovu psychologii i logiku do učebního plánu všech škol II. cyklu. Při dostatečném počtu hodin dosevední občanské výchovy by mohly být zahrnuty do tohoto předmětu jako jeho složky.

Zařazení psychologie do učebního plánu škol II. cyklu si ovšem vynucuje promyšlenou koncepci tohoto předmětu. To znamená vypracování nových osnov psychologie, které by dostatečně respektovaly právě sociální determinaci lidské psychiky. Zároveň bude třeba napsat i živou učebnici psychologie.

Uvedená fakta ukazují, že v oblasti výchovy nachází psychologie skutečné uplatnění hlavně v akutních případech, tj. při nápravě poruch duševního vývoje. Všechny ostatní úseky pedagogickopsychologické práce jsou prozatím značně zanedbány. Pomalu a nesoustavně se rozvíjí výzkum psychologické problematiky vyučovacího procesu. V samotných začátcích je výzkum psychologické problematiky výchovného procesu v užším smyslu (tj. především mravní výchovy). Zde se teprve v posledních dvou letech objevily první dílčí práce, především na Slovensku. Tomuto výzkumu však stále chybí skutečná spolupráce s pedagogy. V učitelském vzdělání, zejména v přípravě učitelů pro II. cyklus, je výuka psychologie velmi omezena, výuka pedagogiky a

psychologie není dostatečně spjata v jeden celek. Speciálním problémem pak zůstává úplné vyloučení psychologie z všeobecného vzdělání a nedostatek kvalifikovaných učitelů psychologie na těch školách, na nichž se psychologii vyučuje.

Úkoly psychologie v oblasti výchovy jsou však ještě mnohem větší. Psychologické poradny nebo kliniky jsou zřízeny jen v některých největších městech (v Brně, Bratislavě, Košicích, částečně Olomouci). Pomoc a radu hledají u nich pouze rodiče a učitelé z nejbližšího okolí. K poruchám ve vývoji a výchově však dochází na území celé republiky. Existující kliniky a poradny zachycují tedy menší část mládeže s poruchami ve vývoji. Přitom řeší však jen ty neaktuálnější případy poruch, kdy práce školy i rodičů zůstává bezradná. Náprava poruch stojí někdy - podle povahy případu - až několik tisíc. Akutnímu stavu poruch by však bylo možno v mnoha případech předejít, kdyby byla zachycena v začátcích. Preventivní péče o zdravý vývoj mládeže, tj. předcházení akutním poruchám, pokud je to možné, je však u nás prozatím velmi nedostatečná. V našem výchovném systému chybí důležitý článek: je to instituce okresních a krajských výchovných poraden a instituce školních psychologů. Ústřední výbor Čs. psychologické společnosti už dvakrát (v letech 1961 - 1962) podal MŠK podrobný návrh na vybudování sítě okresních a krajských výchovných poraden (odborných, nikoli laických) a na výchovu školních psychologů. Bylo by správné, aby při řešení otázek výchovného poradenství bylo k těmto návrhům přihlédnuto. Včasná pozornost věnovaná výkyvům vývoje a poruch (spolupráce školního lékaře, psychologa, pedagoga a sociální pracovníce) zde znamená záchranu značných lidských a společenských hodnot. Vysoké procento mladistvých provinilců je varovným signálem. Mnozí z nich by se vůbec nemuseli ocitnout před soudním senátem, kdyby jim bylo věnováno včas dostatečná pozornost.

Rozvoj vysokého školství a speciální problémy současné mládeže si vynucují pomoc psychologie také ve vysokoškolské pedagogice i poradenskou péči v různých individuálních záležitostech. Podobně bychom mohli hovořit o pomoci psychologie ve výchově a vzdělávání dospělých. Speciální okruh problémů tvoří práce psychologů v jeslích a mateřských školách. Vzhledem k současnému stavu a uvedeným problé-

mům je však možno uvažovat o pronikání psychologie i do těchto oblastí jen perspektivně.

Na závěr tohoto rozboru možno konstatovat, že práce psychologů na úseku výchovy a pedagogiky je intenzivní, ovšem vzhledem k uvedeným okolnostem tato práce dosud většinou nedosahuje svého cíle. Jen při studiu poruch a jejich náprav lze mluvit o skutečném uplatnění a soustavné práci psychologů s přímou aplikací v praxi.

K tomu však nutno ještě podotknout, že poměry na Slovensku se i zde značně lišily od poměrů v českých zemích. Zaměření psychologie na problémy výchovy a vyučování má zde dlouholetou tradici a nikdy nebylo zcela přerušeno. Spolupráce pedagogů a psychologů je tu těsnější než v českých zemích. Také úsek psychologického výchovného poradenství je nejlépe a nejrozsáhleji vybudován právě na Slovensku.

2. Psychologie práce

Psychologii práce chápeme jako soustavu psychologických poznatků významných pro úpravu pracovních postupů, objektivních podmínek práce, projekci a konstrukci nových výrobních zařízení pro bezpečnost, organizaci a řízení práce, pro výchovu, výběr, rozmísťování, hodnocení a vedení pracovníků a pro řešení mezi-
osobních společenských vztahů na pracovišti.

Zdrojem poznatků psychologie práce je vědeckovýzkumný rozbor pracovní činnosti jednajících osobnosti ve společenském pracovním procesu. Neméně závažným zdrojem poznatků psychologie práce je analýza společenských potřeb, zaměřená na problematiku lidského činitele ve výrobním procesu.

První etapa užití psychologie ve výrobě a dopravě je charakterizována psychotechnikou. Její počátek můžeme datovat do dvacátých let tohoto století. Podnětem jejího rozvoje byly tehdejší racionalizační snahy v průmyslu. Hlavním úkolem psychotechniky bylo posuzování psychické způsobilosti pracovníků pro výkon určité profese pomocí psychotechnických testů. V současné době ustupuje užití psychotechniky ve světě do pozadí. Postupně byla nahrazována personální a poradenskou psychologickou službou v průmyslu, při které se mezi ostatními metodami užívá i některých psychotechnických testů.

Podnětem pro vznik další oblasti zájmů psychologů byly ve třicátých letech problémy společenskoekonomické, vyrůstající z krizových jevů v kapitalistickém hospodářství. Tato oblast odborné činnosti psychologů je známa pod názvem "lidské a pracovní vztahy" (human relations). Jejím základem je sociálně psychologický rozbor efektivnosti řídicích činností ve výrobních útvarech. Jejím praktickým cílem bylo ovlivňování pracovníků za účelem zvýšení výkonu bez zvýšení tělesné a duševní námahy jednotlivce.

Rozvoj válečných prostředků v průběhu druhé světové války dal podnět k nové orientaci psychologie práce, a to na posuzování a řešení podmínky optimální ovladatelnosti těchto prostředků a jejich maximální spolehlivosti s ohledem na kapacitu člověka. Souhrn získaných poznatků je označován nejčastěji jako inženýrská psychologie

nebo ergonomika. Využití psychologických poznatků při projekci a konstrukci "člověk - výrobní zařízení" směřuje k optimálnímu využití pracovníka a zároveň ke kompenzování jeho smyslového a pohybového omezení. Úspěšný technický rozvoj v poslední době (komplexní mechanizace a automatizace provozů) je nemyslitelný bez soustavného využívání inženýrské psychologie.

Tři uvedené oblasti představují v současné době hlavní směry činnosti v psychologii práce. Další závažný společenský problém, který vyvstává před psychologií práce a celou řadou dalších vědních oborů pro příští léta, se týká individuální péče o pracovníky, kteří nejsou s to uspokojivě plnit své pracovní úkoly. V poslední době vystupuje řada psychofyzicologických otázek týkajících se starýcna pracovníků: cílem tohoto zájmu je optimální využití tzv. produkčního věku a jeho prodloužení.

Charakteristika současného stavu a problémy s tím spojené

Po několikaletém stagrování se psychologie práce u nás začala opět intenzivněji rozvíjet po roce 1956. Pozornost byla soustředěna na nové rozpracování základních teoretických principů tohoto oboru v rámci marxistické psychologické vědy a principů využití psychologie práce v socialistické společenské praxi. Současně byla rozvíjena intenzivní osvětová činnost v závodech a připravovány organizační podmínky pro systemizaci psychologů ve výrobních útvarech (závodech, podnicích) a pro vytváření odborných pracovišť psychologie práce v resortních výzkumných ústavech. Tento proces probíhal dosti pomalu. Důvodem byla skutečnost, že úsilí o vytvoření metodicky a poznatkově vhodného systému psychologie práce bylo téměř osobní záležitostí malé skupiny psychologů. Menší závažný význam mělo také to, že dosavadní systém řízení národního hospodářství psychologickou činnost příliš nepožadoval a tedy ani nepotřeboval. V současné době, kdy vzrůstá volání po využití psychologie při řešení některých aktuálních ekonomických problémů, není psychologie práce teprve zcela připravena toto řešení zajistit. Rozsah využití psychologů práce je omezen na některé tematické

okruhy (hodnocení způsobilosti pracovníků, bezpečnost práce, úprava pracovních podmínek) a zasahuje vždy jen dílčí část naší ekonomické praxe (železniční a letecká doprava, některé chemické závody, některé hutní závody, některé závody všeobecného strojírenství).

Úsilí o vědecký přístup k řízení národního hospodářství prokazuje, že psychologie práce spolu s řadou dalších společensko-vědních oborů může přispět k řešení řady ekonomických problémů. Dosavadní zkušenosti z provozní psychologické práce však ukazují, že tato možnost bude účinně realizována jen při respektování následujících podmínek:

a) Užití psychologie práce v hospodářském životě společnosti se opírá o odbornou rozborovou činnost. Podstatou je odborná psychologická expertíza, na kterou navazuje navržení, realizování a ověření provozních opatření.

b) Základem rozvoje psychologie práce a každé provozní psychologické činnosti je analýza společenských potřeb. Tato podmínka má obecný ráz. Má zajistit to, aby psychologie práce byla schopna připravovat praktické provozní využití s dostatečným nezbytným časovým předstihem.

c) Činnost v psychologii práce je účelné plánovat a posuzovat z hlediska její maximální společenské efektivity. Tento požadavek konkrétně určuje výběr neaktuálnějších provozních a výzkumných úkolů a stanoví pořadí naléhavosti jejich řešení. S tím úzce souvisí také nutnost zvládnout poznatky a metody psychologie práce popsané ve světové literatuře a zhodnotit je z hlediska našich teoretických pozic a aktuálních provozních úkolů.

d) Provozní výzkumná a pedagogická činnost v psychologii práce musí být zajištěna obecně platnou systemizací funkce s vyznačenými kvalifikačními předpoklady a charakteristikou činnosti. To se týká (a) zařazení psychologů ve výrobních útvarech, (b) resortní koordinace a řízení psychologické činnosti, (c) meziposortní spolupráce v tomto psychologickém oboru, (d) zajišťování výzkumné činnosti v psychologii práce různého zaměření a úrovně, (e) přípravy odborných psychologů práce a jiných odborníků (ekonomů, techniků, personalistů) s částečným psychologickým vzděláním.

Má-li být psychologie práce pro plnění důležitých společenských úkolů efektivně využito, musíme zajistit dva základní předpoklady:

a) dostatečný počet pracovníků - specialistů, kteří by měli k dispozici potřebné ověřené poznatky i pracovní metody, čili musíme usilovat o to, aby vědecká činnost v psychologii práce byla na náležité úrovni a konala se v potřebném rozsahu;

b) provozní praxe musí být natolik připravena, aby byla s to tyto poznatky přijímat a využívat. Bez splnění o b o u těchto předpokladů se užití psychologie ve výrobní praxi nutně musí minout účinkem. Aplikace psychologie práce není jen věcí psychologů samých, ale vyplývá ze systému řízení a z činnosti hospodářských pracovníků.

Výuka psychologie pro odborné pracovníky technického a ekonomického směru

Účinné využití psychologických poznatků v ekonomické praxi předpokládá, že příslušní hospodářští pracovníci budou s psychologií natolik přiměřeně seznámeni, aby dovedli tuto odbornou činnost zajistit a rovněž využít jejích výsledků. To znamená, že středně odborná a vysokoškolská příprava hospodářských pracovníků technického a ekonomického směru měla by obsahovat i psychologii práce. Naše i zahraniční zkušenosti naznačují, že výuka psychologie práce na těchto školách by měla mít dvě fáze. Na počátku odborného studia by měl být zařazen v rámci společného nebo širšího odborného základu obecný poznatkový kurs psychologie práce. V závěru studia po zkušenostech z odborné provozní praxe a volbě specializace nebo ještě lépe v postgraduálním vedení absolventů by měl být zařazen specializovaný kurs psychologie práce podle orientace posluchačů.

Kromě toho příprava vedoucích pracovníků všech stupňů v současné době zajišťována Institutem národohospodářského plánování a vědeckopedagogickými útvary jednotlivých resortů, rovněž vyžaduje výuku psychologie práce jak z hlediska poznatkového systému, tak také z hlediska personální politiky výrobních útvarů a personálních

činností příslušných vedoucích pracovníků. V kvalifikačním profilu vedoucích pracovníků bezprostředně pověřených řízením personálních záležitostí ve výrobním útvaru by bylo užitečné požadovat částečné odborné psychologické vzdělání na filosofické fakultě.

Síť výzkumných pracovišť

Charakteristickým znakem současně existujících výzkumných pracovišť psychologie práce je jejich roztráštěnost, malé možnosti koordinovat jejich úsilí, zaměřené dosud převážně resortně. Resortní pracoviště disponují přibližně těmito počty psychologů: VÚSTE 4 na dvou pracovištích, Strojírenský institut 3, VÚ spotřební průmysl 1, VÚTE 1, VÚ obchodu 1, ve stavebnictví 3, VÚ ekonomiky paliv v Ostravě 2, Ústav práce v Bratislavě 1, Ústavy hygieny práce a chorob z povolání v Praze a Bratislavě po 1 pracovníkovi, doprava 3 a VÚBP - KOH 2 psychologové. Kromě toho existuje skupina pracovníků základního výzkumu Ústavu experimentální psychologie SAV a v Psychologickém ústavu KU v Praze. Katedry v Praze, Brně a Bratislavě mají po 1 až 2 psychologů práce. Rovněž tak katedra sociologie a psychologie VŠE v Praze (1), katedra pedagogiky a psychologie FOM v Praze (2) a katedra psychologie VŠ báňské v Ostravě (3). Tato situace znemožňuje specializaci a jí odpovídající integraci a nepříznivě se odráží v efektivnosti práce. Bylo by proto účelné kromě další účinné podpory základního výzkumu a pracovišť vysokých škol rozšířit dvě resortní pracoviště psychologie práce a vybudovat jedno meziresortní pracoviště:

- a) Resortní pracoviště ministerstva dopravy (dosud Ústřední ústav železničního zdravotnictví - 3 pracovníci) by se mělo zabývat nejen železniční, ale i silniční a městskou dopravou. Postupně by se mělo rozšířit na 7 - 9 pracovníků a tematicky by se zaměřovalo na otázky výcviku, výběru, rozmístování a promyšleného vedení služební dráhy pracovníků. Kromě aplikovaného výzkumu by mělo na starosti metodické vedení dopravních psychologů na správách drah ČSD a na krajských správách ČSAD. Organizačně by mohlo zůstat při ÚÚZZ.

- b) Resortní pracoviště ministerstva zdravotnictví (dosud: Ústav hygieny práce a chorob z povolání - 1 pracovník) by se mělo postupně rozšířit na 3 - 5 pracovníků. Tematicky by se mělo zabývat inženýrskou psychologií se zvláštním zřetelům na vypracování psychologicky zdůvodněných norem pracovního prostředí a technických zařízení. Kromě aplikovaného výzkumu by mělo za úkol metodicky vést psychology začleněné do fyziologických oddělení jednotlivých KŘES.
- c) V současné době v některých výrobních resortech psychologové nejsou a v jiných pracují většinou izolovaně. Právě těchto psychologů trpí roztržitostí, nesoustavností, nedostatkem odborného vedení i nedostatkem informací o nejnovějších úspěších psychologie práce zejména v zahraničí. Určitá živelnost při zavádění psychologie do praxe vedla také k tomu, že psychologové v jednotlivých resortech pracují na podobných úkolech, ač by bylo možné meziresortně tyto úkoly rozdělit a výsledky aplikovat pak ve všech resortech.

Za účelem zvýšení efektivnosti práce psychologů v jednotlivých resortech a zároveň za účelem zlepšení návaznosti a aplikace vědeckovýzkumné práce universitních pracovišť (Psychologického ústavu a katedry psychologie UK) na praktickou problematiku výrobních závodů bylo v letošním roce uvedeno v činnost koordináční středisko vědeckopraktické pomoci při Psychologickém ústavu UK. Personálním jádrem tohoto meziresortního útvaru je skupina universitních pracovníků a skupina vybraných psychologů z resortů.

V současné situaci se tento způsob řešení problémů v oblasti využívání psychologie práce jeví jako nejefektivnější a nejvíce ekonomický. Proto se navrhuje, aby byly vytvořeny předpoklady pro upevnění meziresortní práce mezi praktickými psychology a vědeckovýzkumnými pracovníky v této oblasti. K tomu bude zapotřebí zajistit výměnu informací, dokumentační službu, metodickou pomoc a administrativu tohoto útvaru systemizováním 4 - 6 sil technickoorganizačního charakteru. Zatímni umístění střediska je zajištěno v rámci prostor Karlovy university. Nejvhodnějším prostředkem

k zainteresování psychologů z jednotlivých resortů: na spolupráci v rámci tohoto střediska by bylo založení časopisu, jakožto orgánu tohoto střediska, se zaměřením na aplikaci psychologie v ekonomice. Kromě toho bude zapotřebí umožnit středisku vstupovat do smluvních vztahů vůči jednotlivým resortům při zadávání a přijímání konkrétních úkolů.

Síť rutinních pracovišť

Měla by vzniknout podle potřeb praxe, ale jen v rámci kádrových možností a kapacit kateder psychologie a měla by být předem plánována a organizována podle resortů: v dopravě dva až čtyři psychologové na každé správě dráhy a v každém podniku ČSAD, ve zdravotnictví jeden psycholog na každé KHES, v průmyslu a hutích dva až tři psychologové na každém velkém závodě, v jiných resortech (např. energetika a stavebnictví) obdobná pracoviště přímo na velkých závodech. Toto pracoviště by mohlo plnit také funkci resortního pracoviště.

Administrativně by měli psychologové v průmyslu být začleněni do útvarů technickoorganizačního rozvoje (TOR) nebo do útvarů výzkumné práce, které se také někdy navrhuje. Toto začlenění je nutno dodržet ve všech odvětvích, tedy i v hutích. Činnost psychologů v praxi se musí členit jednak na vlastní rutinní odbornou činnost a jednak na aplikovaný výzkum, a to v poměru, který bude možné stanovit až po jistých zkušenostech. Jejich odborná rutinní činnost by byla metodicky vedena zmíněnými třemi resortními pracovišti. Jejich výzkumná činnost by měla být vědecky řízena způsobem, který je navržen v dalším bodě.

Z hlediska zajištění a stabilizace aplikovaného výzkumu i odborné rutinní činnosti psychologů ve výrobě a dopravě je třeba uvítat rozhodnutí Státní mzdové komise o popisu práce a mzdovém zařazení funkce psychologa práce.

Naznačené úkoly by bylo možno plnit v plném rozsahu přibližně od roku 1970, jestliže již v roce 1965 budou učiněny všechny nezbytné kroky pro zvýšení počtu posluchačů, kteří by se specializovali na psychologii práce.

Již z předešlých odstavců vyplynulo, že počet ekonomických psychologů je nedostatečný a v příkrém rozporu se současnými potřebami společnosti. Velkou překážkou k nápravě tohoto stavu je současné plánování práce v tomto oboru. Příslušné státní instituce musí umožnit vhodnými opatřeními plánování počtu psychologů ve výrobě a dopravě ve shodě s potřebami společnosti.

3. Zdravotnická psychologie

V péči o zdraví lidí nabývají psychologická hlediska stále většího významu. Zároveň se ukazuje, že plnění řady úkolů vyplývajících z užití těchto hledisek v léčbě a prevenci vyžaduje odborné psychologické vzdělání. Proto dochází v celosvětovém měřítku - zejména po druhé světové válce - k prudkému rozvoji odborných psychologických služeb ve zdravotnictví.

V socialistickém zdravotnictví má psychologie obzvláště důležité poslání, jak na to u nás upozornila též stranická a vládní usnesení citovaná v úvodu. Rovněž teoretická koncepce medicíny, budovaná na principech dialektického materialismu, vytváří v socialistických zemích příznivé předpoklady k aplikaci vědecké psychologie, vycházející z týchž obecných principů.

Potřeba psychologů v různých oblastech zdravotní péče je u nás dnes všeobecně uznávána. Dokládá to mimo jiné jednání na společném zasedání kolegia fyziologie a lékařských věd ČSAV a kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV dne 26.6.1964 (viz příloha č. ....). Zkušenosti z hospodářsky vyspělých zemí a i dosavadní zkušenosti v našem státě svědčí o tom, že účast psychologů v léčebné a preventivní péči je z hlediska celostátního hospodářství velmi prospěšná.

Vývoj naší zdravotnické psychologie a hlavní směry činnosti

Zdravotnická psychologie se v našem státě začala rozvíjet prakticky až po roce 1950, tedy po vydání zákona o jednotné léčebné a preventivní péči. Ke zřízení psychologických míst docházelo zpravidla živelně, a to zásluhou progresivního smýšlení některých lékařů a také speciálního zájmu jednotlivých psychologů. První psychologická pracoviště byla zřizována v oborech, kde byla jejich potřeba nejcitelnější, to je v psychiatrii a pediatrii. Postupně se však psychologové uplatnili i v dalších oborech, jako v neurologii, gynekologii, foniatrii, ortopedii,

chirurgii a traumatologii, v klinice chorob z povolání, v kojenecích ústavech, protialkoholních poradnách a jinde. Dnes pracuje ve zdravotnictví asi 150 psychologů. Většina z nich věnuje převážnou část pracovní doby úkolům rutinním a jenom malý počet pracuje ve výzkumných ústavech. (Na úkolech státního plánu zdravotnického výzkumu nebo na úkolech resortních spolupracuje ovšem celá řada rutinních psychologů.)

Ve zdravotnické praxi plní psychologové úkoly diagnostické (analýza osobnosti pacientovy včetně okolností jejího rozvoje, hodnocení stupně poruchy nebo defektu v jednotlivých složkách, sledování psychických změn v průběhu onemocnění a terapie, spolupráce na diferenciální diagnóze, rozbor životní situace nemocného a jeho sociálních vztahů, zjišťování simulace a agravace atd.), terapeutické (v týmové spolupráci s lékařem a ostatními zdravotníky provádějí psychoterapii všech typů, rehabilitaci, reedukaci, resocializaci, předoperační přípravu, pomáhají vytvářet na odborném podkladě denní režim nemocných atd.), preventivní (zejména depistáž a zdravotnická osvěta) a posudkové (v důchodových řízeních, v rámci soudně znaleckých posudků, při výběru osob pro školy a povolání apod.).

Psychologové se též zúčastňují na výuce a výchově zdravotnických pracovníků. Přednášejí na školách pro SZP, na klinikách (zejména psychiatrických) jsou zapojeni do výuky posluchačů medicíny, přednášejí v kursech pořádaných ústavy pro doškolení lékařů a SZP a v četných dalších kursech pro zdravotnické pracovníky. Jsou též autory nebo spoluautory učebnic a učebních textů.

Předpoklady dalšího rozvoje

Rozvoj zdravotnické psychologie, jaký by odpovídal skutečné potřebě našeho zdravotnictví, byl od počátku brzděn řadou okolností. Třebaže si zdravotnická praxe vynutila služby

psychologů i v době ideologické skepse vůči psychologii, narážely systemizace míst často na nepřekonatelné obtíže, funkční a platové zařazení bylo nejasné, psychologická pracoviště nebyla patřičně vybavena, všeobecně zaostávala práce na vývoji metod, bylo nutné obhajovat základní metodické principy proti předpojatým kritikám atd. Na druhé straně můžeme konstatovat, že konkrétní pracovní vztahy mezi lékaři a psychology se utvářely velmi příznivě. Přestože počet pacientů na jednoho psychologa je obvykle neúměrně vysoký, bylo již možno - alespoň na některých pracovištích - v praxi ověřit užitečnost psychologa v diagnosticko-terapeutickém týmu. Z týmové spolupráce s lékaři vznikl též velký počet odborných publikací. Mnozí psychologové se stali členy Československé lékařské společnosti J.E. Purkyně, v jejíž sekcích aktivně spolupracují.

V současné době jsou obecné předpoklady pro využití psychologie ve zdravotnictví u nás příznivé. Stále však trvají některé okolnosti, které brzdí žádoucí rozvoj po stránce kvality i rozsahu.

Zvýšené pozornosti tu zaslouhují především tyto skutečnosti:

1. Zdravotnická psychologie postrádá samostatné výzkumné pracoviště, které by řešilo jednak otázky, vyplývající z důležitých úkolů našeho zdravotnictví (jako jsou úkoly na úseku duševní hygieny, prevence sebevražd, péče o staré lidi a možnosti jejich pracovního zařazení, péče o děti z rozvrácených rodin, psychologické aspekty problémů populačních atd.), - jednak by vyvíjelo a propracovávalo metodologii zdravotnické psychologie a konkrétní metody, zejména diagnostické, odpovídající orientaci a pracovním postupům v moderní medicíně.

Takové pracoviště by bylo účelné zřídit jako resortní ústav ministerstva zdravotnictví. Bezodkladně by však mělo být zřízeno alespoň oddělení zdravotnické psychologie při některém z centrálních psychologických pracovišť, která jsou nebo budou

zřízena v rámci universit nebo při ČSAV. Toto oddělení - jako zárodek budoucího ústavu - by řešilo nejnaléhavější úkoly zdravotnické praxe.

2. Silně zaostává práce na vývoji psychodiagnostických metod a vybavení psychologických pracovišť základními pomůckami a přístroji je zcela nedostatečné.

Pokud se týká vybavení pracovišť, je hlavní závada v tom, že až dosud nebylo instituce, která by byla oprávněna k výrobě a distribuci psychodiagnostických pomůcek. V důsledku toho nebylo možno plánovat nákup pomůcek a pracovníci si je museli opatřovat či vyrábět sami a obvykle na vlastní náklady. Jisté zlepšení této situace slibuje středisko pro psychodiagnostické pomůcky, které bylo zřízeno v dubnu 1965 při Výzkumném ústavu dětské psychologie a patopsychologie v Bratislavě. Vzhledem k rozsahu a významu úkolů, které by mělo toto středisko plnit, je třeba posuzovat toto řešení jako prozatímní východisko ze současného kritického stavu, a to ještě - v celostátním měřítku - nedostatečné. Především je nutno vzít v úvahu, že většina psychodiagnostických metod, užívaných ve zdravotnictví, vyžaduje dvojí verzi, českou a slovenskou, přičemž každá musí být zvlášť standardizována a validizována na příslušné populaci (tj. v českých zemích a na Slovensku). Řešení současného akutního stavu předpokládá tedy zřízení analogického střediska v českých zemích, které by ihned zahájilo činnost na úseku výroby a distribuce diagnostických pomůcek, určených jednak pro vyšetřování dětí, jednak dospělých. Takové středisko by mohlo být zřízeno při ústavu, respektive oddělení, navrhovaném sub 1. Taková střediska existují ve většině vyvinutých zemí, včetně některých zemí socialistického tábora.

V dlouhodobé perspektivě je třeba vzít v úvahu tyto dvě skutečnosti:

a) psychodiagnostické metody necházejí stále větší použití v různých oblastech společenské praxe, tedy nejen ve zdravotnictví, nýbrž také na úseku psychologie práce, v pedagogické psycho-

logii, v soudní expertíze, na psychologických pracovištích v sektoru MV a v sektoru MNO;

- b) z vývoje požadavků, které na psychodiagnostiku klade naše socialistická praxe a z metodologického vývoje psychologie jako materialisticky založené vědy, vyplývá nutnost systematicky rozvíjet psychodiagnostikou metodiku, včetně využití principů a prostředků moderní gnoseologie a matematické statistiky.

Zásadní řešení otázky psychodiagnostických metod vyžaduje tedy zřízení vývojové laboratoře, která by sloužila všem oblastem praxe, kde se těchto metod používá. I při poměrně malém personálním vybavení (2 - 3 odborní pracovníci a asi stejný počet technických) by mohla být laboratoř velmi efektivní, neboť lze počítat s rozsáhlou účastí psychologů pracujících v praxi. V současné době patří diagnostické metody k nejčastějším tematům psychologického zkoumání, avšak výzkum není dosud nikterak koordinován.

V případě zřízení této vývojové laboratoře jako samostatné jednotky by bylo účelné, aby shora navrhované středisko pro výrobu a distribuci psychologických pomůcek bylo napojeno na tuto laboratoř a jeho úkoly aby byly obdobně rozšířeny na všechny hlavní oblasti psychodiagnostiky. Zrychlilo by se tak přenášení výsledků do praxe.

3. Rutinní práce zdravotnických psychologů není řízena ani celostátně, ani na úrovni krajů.

Bylo by zapotřebí zřídit funkci krajských psychologů, kteří by se starali o odbornou úroveň psychologické práce, o její zabezpečení technicko-organizační a o služební a osobní záležitosti psychologů. Podobně jako u jiných lékařských oborů je možno uvažovat též o funkci hlavního psychologa jako experta ministerstva zdravotnictví.

4. Největší procento zdravotnických psychologů pracuje na úseku psychiatrie, ale takřka všechny medicínské obory současně

pocitují potřebu spolupráce s psychology. Je proto třeba plánovitě rozšiřovat psychologické služby a zřizovat (kromě již existujících míst na pracovištích, která se bez samostatného psychologa nebo psychologů neobejdou - například psychiatrie) psychologické laboratoře při KÚNZ, fakulturních nemocnicích a okresních nemocnicích, ale i při nemocnicích jiných typů (například chirurgických, gynekologických apod.).

5. Vzhledem k mimořádné závažnosti úkolů psychologie na úseku pozitivní péče o duševní zdraví je zapotřebí urychleně řešit otázku organizace sítě poraden pro duševní hygienu a zahájit její budování. Psychologové, kteří by v těchto poradnách pracovali, by se měli specializovat na otázky duševní hygieny. Z toho vyplývá potřeba daleko většího počtu absolventů psychologie, než jaký dosud produkují vysoké školy. (Tento požadavek je všeobecný, proto jej zde blíže nerozvádíme.)

6. Není zajištěn odborný růst zdravotnických psychologů postgraduálním školením, resp. dosavadní realizace na katedrách psychiatrie a pediatrie ÚDL je zcela nedostatečná svým rozsahem. Doškolování by měla soustavně provádět a organizovat samostatná katedra (zpočátku alespoň kabinet) psychologie v Ústavu pro doškolování lékařů. Na vybraných větších klinických pracovištích by měla být zřízena školící místa pro zdravotnické psychology. Nastupující mladí psychologové by měli aspoň po dobu jednoho roku pracovat pod vedením zkušeného psychologa. Absolvování kursů v ÚDL mělo by se též projevit v platovém zařazení, analogicky jako je tomu u lékařských atestací.

7. Výuka v psychologii na lékařských fakultách, zdravotnických školách a v doškolovacích ústavech je stále ještě prováděna nedostatečně. Výukou psychologie by měli být pověřováni psychologové, kteří mají jak odborné znalosti, tak praktické zkušenosti. Na lékařských fakultách je zapotřebí ustanovit místa pro asistenty - psychology a zřídit subkatedry psychologie (na fakultě všeobecného lékařství například při katedrách psychiatrie) s perspektivou zřízení samostatných kateder psychologie.

8. Je třeba vydat urychleně směrnice o kvalifikaci a služebních kategoriích psychologů ve zdravotnictví. Přitom je možno vzít na základ tzv. brněnský návrh z roku 1957, který byl již v tomtéž roce pro úsek psychiatrie projednán a schválen psychiatrickou sekcí Čs. lékařské společnosti J.E.Purkyně a také příslušným oddělením MZd.

9. Konečně je třeba zlepšit existenční základnu zdravotnických psychologů. Za základ pro diferenciaci platů by bylo možno vzít absolvování postgraduálního školení, zakončeného zkouškou (viz odstavec 5).

4. Soudní psychologie

Úroveň soudnictví je ve značné míře závislá na všestranném využití poznatků z jiných vědních oborů. Protože se zabývá tvorbou zákonných norem, kterými se lidé ve svém chování musí řídit, ale také studiem, vysvětlením příčin a nápravou chování lidí, kteří se dostali do rozporu s těmito zákonnými normami, mělo by se soudnictví opírat o psychologii na každém kroku. V praxi se však ukazuje, že je nesmírně obtížné docílit, aby psychologie do této oblasti skutečně pronikla.

Poměrně nejsnáze lze dosáhnout pokroku tam, kde máme již z minulosti nebo z jiných zemí k dispozici určité vzory, tj. ve většině případů tam, kde jde o bezprostřední osobní styk mezi výkonným orgánem zákona a jedincem, který je objektem řízení, ať již ve věci trestní nebo v záležitosti občanské. Tato situace je pochopitelná. Ti, kteří musí sami s lidmi jednat, vidí nejlépe, že se jim práce bez odborných znalostí mnohdy nedaří. Zde je největší naděje, že se ze slibných začátků (práce psychologů v oblasti kriminalistiky, kriminologie, penologie, expertizní činnost psychologů v oblasti trestního i občanského práva) vyvine skutečně vědecky půdložené a praxi prospěšné speciální odvětví psychologie. Náznaky tohoto rozvoje vidíme v tom, že si psychologové pracující v uvedených oblastech for-

mulovali na základě vlastních zkušenosti daleko reálněji úkoly, které před nimi stojí, než je to možné tam, kde je aplikace psychologických poznatků méně bezprostřední.

Psychologie v kriminalistice

Úloha soudní psychologie v minulých letech byla minimální. Vliv skepse potlačil soudní psychologii s možnostmi jejího využití ještě více, než jiná psychologická odvětví v různých oblastech společenské praxe. Tak do nedávné doby neexistovalo u nás žádné teoretické pracoviště pro zkoumání psychologických problémů v kriminalistické praxi. Tento nedostatek je však v současné době řešen závěry právní komise ÚV KSČ o zřízení kriminalistického ústavu a katedry kriminalistiky při právnické fakultě KU v Praze.

Dosud u nás neexistovaly mezi kriminalistikou a psychologií systematické styky. Ani kriminalisté, ani psychologové nekoordinovali společnou činnost ve styčných oblastech obou vědních disciplín. Ve vymezení okruhu problémů, vyžadující společného rozpracování soudní psychologie, a kriminalistikou by mělo být:

1. Systematicky zpracovat a utřídit poznatky, kterými již psychologie disponuje a které jsou pro kriminalistickou teorii a praxi potřebné a důležité. Shrnutí výsledků psychologických výzkumů v oborech, které mají pro kriminalistiku bezprostřední význam, by umožnilo bližší vymezení problémů a úkolů, které vyžadují speciálních soudně psychologických zkoumání a ověřování.

2. Výzkum psychologických aspektů v kriminalistické taktice. Např. technika a taktika výslechu s ohledem na úlohu osob vystupujících v trestním řízení, jednotlivé úkoly jako: výslech, konfrontace, agnoskace, rekonstrukce, vyšetřovací pokus, vyšetřovací věrže, plánování vyšetřování, úloha interakce, vnějšího prostředí, vyšetřovací vazby, aj.

3. Výzkum psychologických aspektů v metodice vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, jmenovitě tr.činů proti majetku v socialistickém vlastnictví, obecného ohrožení, proti životu a zdraví, proti lidské důstojnosti a tr. činů v silniční a železniční dopravě.

4. Výzkum psychologických aspektů v některých oborech kriminalistické techniky. Jmenovitě v grafické expertíze.

Mimo tyto čtyři hlavní úkoly vztahující se přímo k organizačnímu učlenění kriminalistiky, by se další úkoly soudní psychologie měly týkat především výzkumu psychologických aspektů soudního řízení, zejména v těchto směrech:

- a) soudní výsledky svědků, poškozených, obviněných, znalců a přípravy soudců a prokurátorů na přelíčení,
- b) užití psychologů jako soudních znalců,
- c) účinnost trestních opatření.

Za druhé pak výzkumu psychologických aspektů spojených s resocializací odsouzených osob. Řešení tohoto úkolu je neoddělitelné od součinnosti s nápravnou pedagogikou a psychiatrií.

Tento úsek soudní psychologie by vzhledem k možnostem specifického vymezení působnosti opravňoval v budoucnu vytvoření úseku samostatného - vězeňské psychologie.

Psychologie v kriminologii

Chápeme-li socialistickou kriminologii jako vědu zkoumající shrnujícím způsobem všechny podstatné faktory, které se uplatňují v procesu vzniku trestné činnosti, resp. její recidivy, pak podíl psychologie je přímo úměrný tomu, jak svými specifickými metodami dokáže platně přispívat k této společensky eminentně důležité funkci socialistické kriminologie, spočívající jak v prevenci kriminality, tak v maximalizaci úsilí socialistické společnosti a jejích orgánů o omezování kriminality, resp. o její budoucí postupnou likvidaci. Těžiště přínosu psychologie, jakožto jedné z pe-

mocných kriminologických věd, je v získávání relevantních poznatků struktury i dynamiky osobnosti pachatele; spočívá tedy ve zkoumání jak jejích trvalejších rysů, tak i přechodných vztahů v okolí, především z hlediska motivace. S tím souvisí i zkoumání vývoje osobnosti, psychologických aspektů výchovy i velmi důležité oblasti osobnostní abnormality.

Z tohoto stručného rozboru tedy vyplývá převaha výzkumné složky spolu s plánovitým seznamováním všech pracovníků, kteří působí nebo budou působit v oblasti boje proti kriminalitě (vyšetřovatelé, prokurátoři, soudci, vychovatelé, studující práv atp.) se získanými výsledky (složka edukační).

Již z těchto naznačených úkolů, které však plně nevyčerpávají psychologické aspekty kriminologie, plyne jednoznačně závažnost rozpracování psychologie v této oblasti, které však zdaleka neodpovídá dnešní stav, kdy se této problematice věnuje prakticky jediný pracovník na celý úvazek ve Výzkumném ústavu kriminologickém.

Z hlediska zkvalitnění práce v této společensky důležité oblasti se jeví jako reálně potřebné především zvýšit 2 - 3 počet psychologů ve Výzkumném ústavu kriminologickém, dále obsadit všechna plánovaná místa psychologů v Domovech (výchovy) mládeže, věznicích, nápravně výchovných ústavech i analytické skupině při HSNV - ÚV, neboť tyto psychologové - vedle svých jiných převážně rutinních úkolů - mohou platně přispívat k rozpracování psychologických poznatků v kriminologické oblasti. Z tohoto hlediska by bylo též velmi cenným zavedení funkce psychologických konzultantů při krajských soudech i Nejvyšším soudu (zvláště z hlediska "delege ferrendà"). V oblasti studia psychologie se jeví vhodným nejen přihlídnutí k poznatkům psychologie z oblasti kriminologie při přednáškách o užití psychologie v praxi, ale i orientace studentů při diplomních pracích na oblast kriminologickou.

Psychologie v penologii (vězeňské péči)

Podobně jako v oblasti kriminalistické a kriminologické má psycholog co říci i k problematice penologické a postpenitenciární péči. Půjde především o rozpracování psychologických aspektů třídění odsouzených, zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu, o soustavném sledování reedukačního procesu psychologickými metodami a v neposlední řadě o důsledné uplatňování moderních psychologických poznatků v postpenitenciární péči (vhodné zařazování propouštěných z výkonu trestu, jejich vedení a kontrola v normálních společenských podmínkách).

Historie psychologie na tomto úseku společenské praxe je velmi krátká; první psycholog nastoupil před necelými třetmi léty. V současné době však pracuje ve věznicích a NVÚ 20 psychologů. Jejich prozatímní statut práce se dělí zhruba do dvou základních oblastí. Těžiště práce psychologů na věznicích spočívá především v diagnostice (která má napomáhat hlubší diferenciaci odsouzených), a práce psychologů v NVÚ je zaměřena na psychologické aspekty reedukačního procesu a v menší míře - protože věznice dosud nemohou zcela plnit funkci diferenciační - i diagnosticky. Nedílnou součástí práce psychologů ve věznicích i NVÚ je speciální edukace příslušníků, vychovatelů především. Výzkumná činnost, pokud se individuálně provádí v rámci běžné, rutinní práce, je celkem ne-soustavná a chybí jí potřebné metodické vedení.

Prvořadým úkolem zlepšení dosavadního stavu je obsazení plánovaných míst psychologů ve věznicích a NVÚ (potřeba 20). V další etapě bude nutné rozšířit počet psychologů ve věznicích, aby mohli plnit beze zbytku svoji diferenciační úlohu (asi 40 psychologů). Jeví se i nutné přiměřeně zvýšit počet psychologů na některých specializovaných ústavech a odděleních (ústavy pro mladistvé, oddělení pro obtížně vychovatelné, pro odsouzené do 25 let a třetí nepravně výchovné skupiny).

Pro zkvalitnění práce všech psychologů pracujících v této oblasti je nutné rozvinutí výzkumné činnosti, která by analyzovala

dílčí výsledky a získané poznatky z obecňovala. Bude nutné rozšířit i podíl psychologie v analytické skupině, která se má konstituovat během příštího roku při SNVÚV. V souvislosti s vyřešením aktuálních otázek by mělo probíhat i rozpracování speciálních psychologických metod, vhodných pro zkoumání osobnosti odsouzených, sledování úspěšnosti reedukačního procesu atp. Tato skupina by měla rámcově spolupracovat s penologickým oddělením Výzkumného ústavu kriminologického při GP ;

praktické zkušenosti ukazují, že k dovršení celého převýchovného procesu chybí spojovací článek mezi výkonem trestu a správnou adaptací odsouzeného v normálních společenských podmínkách. Domníváme se, že právě tento nedostatek je jednou z hlavních příčin recidivy, a že k tomuto problému by měl psycholog zaujmout své stanovisko jako odborník v týmové skupině, která by řešila tyto otázky.

Uplatnění psychologie v zákonodárství

Nejobtížnější se jeví uplatnění poznatků psychologické vědy v zákonodárství. Při formulaci právních norem je nutno vycházet ze znalosti toho, které vlastnosti psychiky člověka jsou změnitelné, ovlivnitelné společenskými činiteli a které jsou obecné, vrozené a determinované biologickými činiteli. To jsou otázky, na které současná psychologie ve většině případů nedovede dát uspokojivou odpověď, ale je patrně jedinou vědou, která je alespoň potenciálně dát může, a je třeba, aby jí tyto otázky byly položeny. Na jiné otázky však už současná psychologie odpovědět umí.

V právní oblasti společenské praxe je možno například ihned aplikovat řadu poznatků vývojové psychologie (v oblasti občanské právo např. v posuzování hodnověrnosti svědeckých výpovědí dětí nebo při určování věku, od kterého je možno klást na člověka plnou právní odpovědnost - v praxi to znamená rozhodnout, od kdy je možno člověka považovat za dospělého. Zdá se totiž, že v řadě států se hranice trestní odpovědnosti posunuje stále níže, ačkoliv je známo, že čím je společnost složitější, tím delší dobu potřebuje jedinec k tomu, aby byl zralý pro život v ní).

Analogicky by bylo možné nalézt řadu poznatků obecné psychologie, psychologie osobností, sociální psychologie, pedagogické psychologie atd., které by byly aplikovatelné ihned, ať již při utváření zákonů nebo v procesu jejich provádění.

Nutnost užívat v zákonodárství poznatků psychologie se výrazně ukazuje například v otázce právního postihu dopravních nehod, zejména tzv. nedbalostních. Z psychologie je známo, že jen velmi málo lidí reaguje pravidelně, rychle a bez chyb. Čím více laiků bude řídit motorová vozidla, tím zákonitě poroste počet nehod, způsobených prostě chybnými úkony, kterým není možno se vyhnout. Každý člověk se ve své práci denně dopouští řady chyb, které ve většině případů jsou snadno napravitelné (přeřeknutí, zapomenutí atd.). Ani nejpřísnějšími tresty nelze výskytu těchto chyb zabránit - naopak hrozba trestu právě často u určitých jedinců k chybám vede. Chyby v činnosti nelze odstranit tresty, ale jinými metodami (například vyvíjením zabezpečovacích mechanismů - tedy v případě dopravy zlepšováním konstrukcí vozidel, úpravou vozovek atd.). Například právě u nás je možno potvrdit, že složité a relativně přísné dopravní předpisy nemohou samy snížit počet dopravních přešupků, nerespektují-li se současné možnosti a meze funkčních schopností psychiky člověka.

Právní normy zasahují do našeho života ještě mnoha jinými způsoby. Psychické reakce lidí je třeba brát v úvahu na všech úrovních tohoto zasahování; od nejvyšších, kde se právo stává součástí řízení státu (změny v hospodářském životě, zestátnění, združstevňování je možno provádět v souladu se zákonitostmi psychiky, nebo v rozporu s nimi). Také v činnosti řady orgánů státního aparátu - například národních výborů, závodních rad atd. - je třeba stejně jako tam, kde se právo realizuje na půdě soudů, dosáhnout toho, aby i zde byly respektovány poznatky psychologie.

Stejně požadavky je možno klást i na pracovní právo. V současné době je již známo, že řada předpisů týkajících se například způsobu odměňování vedla v minulosti v první etapě ke snižování celkové aktivity pracujících a dále ke vzniku negativních postojů vůči společnosti (stejně jako všechny z hlediska psychologie nesprávné zákonem předepsané normy).

Pro zlepšení této situace je třeba především zaměřit psychology k řešení těch otázek, které lze dříve nebo později v oblasti právní uvést do praxe. Protože nejsou reálné možnosti, aby se každá z těchto otázek řešila na půdě speciálního pracoviště, bylo by nejučinnější vypisovat na řešení určitých dílčích otázek současně, zdát některé úkoly do státního plánu a vyvolat na jednotlivých pracovištích zájem o jejich řešení.

Aby tyto otázky mohly být položeny, je třeba nejprve zlepšit spolupráci mezi psychology a právníky, a to jak tím, že se právníci budou seznamovat s psychologii, tak na druhé straně zavedením specializovaného studia psychologie zaměřeného na otázky práva, zavedením postgraduálního studia této specializace, vybudováním platformy, která by umožnila spolupráci všech těch psychologů, kteří pracují v této oblasti. (K tomu by bylo možno využít např. sekce sociální psychologie Čs. psychologické společnosti při ČSAV).

Tato opatření by měla kladný vliv také na prevenci negativních jevů v oblasti práva, především v oblasti delikvence. Těžiště této prevence je v pedagogické psychologii, kde však nemůže být prováděna dobře bez znalostí získaných v soudní praxi. Budoucí učitelé i rodiče je třeba seznamovat se všemi poznatky v této oblasti, které by jim mohly v práci pomoci.

5. Další aplikační obory

Uvedené obory psychologie práce, pedagogické, zdravotnické a soudní psychologie nevyčerpávají celý rozsah aplikace psychologie v praxi. Slibně se u nás rozvíjí též uplatnění psychologie v tělesné výchově a sportu, v sektoru ministerstva národní obrany a v sektoru ministerstva obchodu.

a) Při vědecké radě Čs. svazu tělesné výchovy a sportu je zřízena komise psychologie tělesné výchovy a sportu, která řeší naléhavé otázky tělovýchovného hnutí a sportovní praxe. Za deset let svého působení přispěli psychologové svými výzkumnými, metodickými a popularizačními pracemi k řešení otázek v oblasti masových vystoupení, tělesné výchovy mládeže a vrcholového sportu. O úrovni

této práce svědčí mimo jiné úspěch naší delegace na 1. mezinárodním kongresu psychologie sportu v Římě, kde také získali naši psychologové zastoupení v předsednictvu ustavené mezinárodní společnosti pro psychologii sportu.

K dalšímu rozvoji v této aplikační oblasti by přispělo zřízení samostatných psychologických kateder při FTVS a dále splnění požadavků, které kladou psychologové na ústřední výbor ČSTV. (Především jde o to, zajistit výzkumné práce v terénu potřebnými přístroji, zavést psychodiagnostické metody při výzkumu v tělovýchovném hnutí a umožnit odborný styk se zahraničními pracovišti.)

b) Pokud se týká sektoru ministerstva národní obrany, uplatňuje se psychologie již delší dobu ve vojenském zdravotnictví. Mimo to byly na Vojenské politické akademii Kl. Gottwalda a na Vojenské akademii Ant. Zápotockého v Brně zřízeny katedry pedagogiky a psychologie. Tyto katedry je třeba lépe vybavit materiálně i personálně.

Zatímco zdravotnické a pedagogické úkoly jsou v podstatě shodné s úkoly v civilním sektoru, specifické problémy jsou spojeny s tzv. vojenskou psychologií. Povaha úkolů v této aplikační oblasti nezbytně vede k omezení kontaktu s ostatními psychologickými pracovišti. Tím více je třeba dbát na odbornou úroveň pracovníků v oboru vojenské psychologie, tj. nepřipustit, aby tuto práci zastávaly osoby bez odborné kvalifikace. V souvislosti s otázkou využití odborné psychologie k vojenským úkolům by bylo vhodné zřídit funkci psychologa jako speciální vojenskou odbornost. Bylo by pak možné využít odborné kvalifikace psychologů též během výkonu vojenské základní služby.

c) V sektoru ministerstva vnitřního a zahraničního obchodu se jako aktuální úkol jeví rozpracování tematiky psychologie trhu a psychologie propagace. Expertiza na tomto úseku je nezbytnou součástí zvědečtování řízení národního hospodářství. Tento obor se zároveň stává součástí výuky na středních a vysokých školách ekonomického směru.

Závěry a návrhy na opatření

Jak vyplývá z předloženého materiálu, současný stav a podmínky práce v oblasti psychologie u nás neodpovídají současným potřebám všestanně vyspělé socialistické společnosti. Vzhledem k tomu je třeba účinně urychlit tempo rozvoje psychologie na všech úsecích. Toho je možno dosáhnout vytvořením rozvinuté teoretické a vědeckovýzkumné základny, stejně jako vytvořením účinných podmínek pro široké uplatňování domácích i zahraničních psychologických poznatků v praxi.

Uskutečněný rozbor současného stavu psychologie u nás ukazuje, že zaostávání psychologie v ČSSR je možno překonat a její další rozvoj urychlit řešením těchto klíčových úkolů :

1. zajistit výchovu nových odborných psychologů v podstatně větším rozsahu než dosud.
2. Zajistit uplatňování a využívání psychologických poznatků v různých úsecích společenské praxe, zejména ve výchově, v ekonomice a zdravotnictví, účinnými opatřeními.
3. Zajistit dobudování existujících teoretických, aplikačních a rutinných psychologických pracovišť, respektive podstatně doplnit jejich síť vybudováním pracovišť nových.

Zejména je třeba realizovat tyto konkrétní návrhy :

A. Zřízení a dobudování vědeckovýzkumných pracovišť

1. Zřídit psychologický ústav ČSAV v Praze s detašovaným pracovištěm v Brně, se zaměřením na výzkum psychologie osobnosti, sociální psychologie a psychologie učení. Tato pracoviště vybavit kádrově převodem dosavadních pracovníků, novými místy a aspiranturami. Součástí ústavu má být ústřední dokumentační centrum a centrum pro vývoj diagnostických psychologických metod a výrobu a distribuci diagnostických pomůcek.
2. Dobudovat a kádrově vybavit meziresortní středisko psychologie práce při psychologickém ústavu University Karlovy s tímto posláním :

- a) zajišťovat spolupráci psychologů při řešení úkolů meziresortního charakteru;
  - b) poskytovat vědeckometodickou pomoc, vědeckotechnické informace a zajišťovat postgraduální školení v oblasti psychologie práce;
  - c) usnadnit aplikaci výsledků psychologického výzkumu v naší ekonomice;
  - d) vytvořit podmínky pro těsnější sepětí základního výzkumu s praxí.
3. Vytvořit samostatné výzkumné pracoviště pro zdravotnickou psychologii v perspektivě jako resortní ústav ministerstva zdravotnictví s úkolem:
- a) řešit důležité psychologické problémy našeho zdravotnictví, zejména z úseku mentální hygieny, populační otázky, péče o děti z rozvrácených rodin, péče o sterší lidi a jejich pracovní zařazení, prevence sebevražd aj.;
  - b) rozvíjet metodologii zdravotnické psychologie, zejména na úseku diagnostiky;
  - c) celostátně řídit rutinní práci zdravotnických psychologů.
4. Postupně dobudovat dosavadní pracoviště vývojové a pedagogické psychologie a podle možnosti rozšířit psychologická pracoviště v ostatních aplikačních oborech:
- a) kádrově a materiálně dobudovat oddělení pedagogické psychologie při Pedagogickém ústavu J. Á. K. jako ústřední vědecko-výzkumné pracoviště pedagogické psychologie;
  - b) dobudovat dosavadní pracoviště vývojové a pedagogické psychologie v resortních ústavech a na vysokých školách;
  - c) zřídit katedry psychologie tělesné výchovy a sportu jako pracoviště vědeckopedagogického rázu na fakultě tělesné výchovy a sportu University Karlovy v Praze a University Komenského v Bratislavě;
  - d) rozšířit psychologické oddělení v Ústředním ústavu železničního zdravotnictví a v Ústavu hygieny práce a chorob z povolání.

5. Perspektivně počítat se zřízením laboratoře srovnávací psychologie v Praze a v Bratislavě, kde pro to existují první předpoklady (ve Výzkumném ústavu psychiatrickém v Praze a na katedře psychologie University Komenského v Bratislavě). Výzkum v oblasti fyziologické psychologie bude nutno rozvíjet v těsné spolupráci s příslušnými pracovišti ČSAV a SAV.

B. Výchova psychologů a jejich profesijní statut

1. Na základě zdokonaleného plánování psychologických míst v praxi a v závislosti na splnění návrhů uvedených v odstavci C stanovit přiměřené kvóty přijímaných studentů. (Při dosavadní metodice plánování se v požadavcích, které se úřední cestou dostávají na MŠK, neobráží ani současná potřeba psychologů v praxi.)
2. Vzhledem ke zvýšenému počtu posluchačů a k větší diferenciaci úkolů vyplývajících z potřeb společnosti zlepšit personální a materiální vybavení kateder psychologie.
3. Pověřit meziresortní středisko psychologie práce při Psychologickém ústavu UK, a by ve spolupráci s resorty a příslušnými pracovníky kateder a SAV vypracovalo návrh na postgraduální studium psychologie práce.
4. Pověřit Ústav dětské psychologie a patopsychologie v Bratislavě, aby ve spolupráci s katedrami psychologie a PÚ JÁK ČSAV vypracoval návrh na postgraduální studium školních psychologů.
5. Zřídit katedru psychologie v Ústavu pro dočkábní lékařů a stanovit vybraná pracoviště jako školící místa pro nově nastupující zdravotnické psychology.
6. Vydat směrnice o kvalifikaci a služebních kategoriích psychologů ve zdravotnictví a v souladu s tím upravit jejich platy. Upřesnit dosavadní směrnice SMK o kvalifikaci a služebních kategoriích psychologů v průmyslu a dopravě v souladu se současnými požadavky a zkušenostmi.
7. Vypracovat návrh na organizaci a náplň psychologického vzdělání nepsychologů v oblasti průmyslu a dopravy (zpracováním pověřit navržené meziresortní středisko psychologie práce), v oblasti zdravotnictví (pověřit navržený Ústav zdravotnické psychologie) a v oblasti školství (pověření provede MŠK).

C. Plán uplatnění psychologů ve struktuře školství, zdravotnictví
a v průmyslu a dopravě

---

1. Ve školství:

- a) vybudovat síť okresních a krajských výchovných poraden a zajistit jejich personální obsazení psychology;
- b) pověřit funkcí výchovných poradců na základních devítiletých školách učitele s kvalifikací získanou nástavbovým studiem, na středních všeobecně vzdělávacích a odborných školách kvalifikované učitele psychologie, kteří by vykonávali i funkci školních psychologů;
- c) zajistit výuku psychologie na všech středních školách ve studijních plánech i personálně.

2. Ve zdravotnictví:

- a) vzhledem k současnému rozmístění psychologů ve zdravotnictví vytvářet předpoklady k širšímu uplatnění psychologie i v jiných lékařských oborech než na psychiatrii;
- b) zřídit instituci krajských zdravotnických psychologů;
- c) připravit návrh na vybudování sítě poraden duševní hygieny a jejich personální obsazení.

3. V průmyslu a v dopravě počítat s postupným rozšiřováním sítě rutinních pracovišť podle potřeb resortů.

4. V soudnictví zavést samostatnou psychologickou expertizu a rozšířit možnosti soustavného výzkumu v oboru soudní psychologie. Postupně obsadit plánovaná místa psychologů v domovech mládeže, věznicích a nápravně výchovných ústavech. Zavést specializované studium psychologie a postgraduální studium zaměřené na potřeby soudnictví.

5. Při realizaci opatření na rozšiřování sítě psychologických pracovišť v krajích usilovat o jejich rovnoměrnější rozložení v celostátním měřítku.

D. Publikační a propagační možnosti využívání výsledků naší psychologické vědecké práce a vědeckých informací ze zahraničí

1. Usnadnit aplikaci výsledků psychologického výzkumu v naší ekonomice; zejména založit a řídit aplikační psychologický časopis určený technickým a ekonomickým pracovníkům v závodech.
2. Zajistit překlady základních cizojazyčných publikací a usnadnit vydávání domácích monografií i ve světových jazycích, především nakladatelstvím ČSAV a SAV.
3. Postupně zvýšit kvóty na nákup zahraniční literatury a některých experimentálních zařízení, umožnit intenzivnější mezinárodní styky a spolupráci. Vyslat vybrané pracovníky na delší studijní pobyty v zahraničí. Na studijní pobyty vyaslat i studenty.

x x x